

TÜRK FOLKLO ARASTIRMALARI

21 Haziran 1968

Devlet Nüshası

NİSAN 1968

İÇİNDEKİLER :

Unutulan Dede Korkut	Cahit ÖZTELLİ
Alâiye = Alanya	Mehmet ÖNDER
Sındırgı'da Çeşitli İnanışlar	Gündüz ARTAN
Bakırlı Köyü ve Adı Hakkında	Numan KARTAL
Malatya'da Koç Katımı	Turan KOÇER
Sivas'ta Evlenme Töreleri	Nezihe EĞİN
Çomçalı Gelin	Doç. Dr. Şükrü ELCİN
Kars'ta Saz ve Oyun Havaları	Cemender ARSLANOĞLU
Kuş Evleri ve Kuşlar	Malik AKSEL
Konya İkinci Âşıklar Bayramı'ndan Notlar	M. Âdil ÖZDER
Yüziük Oyunu	Hasan ÖZBAŞ
Reyhan Güzeli ile Padişah Oğlu	Nebahat ÇETİN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 225

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

265

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 225

NİSAN 1968

YIL : 19 — CİLT : 11

Unutulan Dede Korkut

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

En güzel biçimi ile Dresden yazmasında olan Dede Korkut hikâyeleri gitgide ağıza geçerken bozulmuş, unutulmaya yüz tutmuştur. Yalnız bozulma ile de kalmamış, eksilmiş, içine başka masal motifleri karışmıştır.

Zamanın bu tahribi Vatikan nushasında da görülüyor. Öyle anlaşılıyor ki, bozulma ve eksilme pek erken başlamıştır. Yalnız şurası da bir gerçektir ki, çok uzun yıllar canlılığını kaybetmeden yaşamıştır. Bu canlılığın nedenleri üzerinde ayrıca durmak gereklidir. Tabii, bu yaşama, yazma Dede Korkut'taki bütün hikâyeler için söylenemez. Ancak, bu gün yaşayanlar "Bamsi Beyrek, Tepegöz, Deli Dumrul" dur..

Bunlardan sözlü olarak tesbit edileni Bamsi Beyrek idi. Daha sonra ötekiler bulundu. Bunlardan Tepegöz'ü ilk olarak ben altı yerde tesbit ettim (bk. T. Folklor Araştırmaları, C. 6, s. 127). Bunlar da yukarıda söylediğimiz gibi özünü kaybetmemekle birlikte pek çok değişikliğe uğramıştır.

Aşağıda yayınladığımız Beyrek hikâyesi, bazı kısımlar aslıdaki gibidir. Fakat bazıları değişmiştir. Şöyle ki, ava gitme, uyku ve yakalanıp zindana atılma motifi aynıdır. Yalnız uykunun adı ve biçimi "Oğuz uykusu" değildir. Yakalanma biçimi de askerle değil, kızların kurnazlığı ile oluyor. Zindanda kalış süresi aynı (yedi yıl). Manzum kısımlar, bir dördlük dışın-

da hiç yok, Akkavak Kızı'nın adı doğru olarak geçiyor (Dede Korkut'ta Banu Çiçek). Ama, baştaki Beyrek'le nişanlanma motifi yok. Akkavak Kızı'nın hemen hiç rolü de yok. Sonunda Beyrek'le değil, arkadaşları Kara Mustafa ile evleniyor.

Tutuklandıkları hisarın adı da yok. Öteki sözlü varyantlarda Bayburt Hisarıdır. Başlangıçta Gâvur Kızı'nın Beyrek'e aşık oluşu belli edilmiyor. Ama, kız kahraman (amazon) bir tiptir. Başka varyantlarda bu rol Akkavak Kızı'na verilir. Kızın, asker babası ile savaşı yalnız bu rivayette var.

Bu rivayette iki yerde sihrî güç ortaya çıkıyor. Birisi Kara Mustafa'nın hendeği atladığı zaman taş olmayışı, öteki Beyrek'in yaptığı pınarın suyu ile ana ve babasının iyi olmalarıdır. Bunlar başka rivayetlerde görülmez.

Asıl büyük değişme "Beyrek" adının bozulması ve "Bol Börek" olmasıdır. Bu yukarıdan beri anlattıklarımız şunu ispat etmektedir ki, Dede Korkut hikâyesi ve masalları hepten kaybolmak üzeredir. Bu da tabiidir. Hızla değişen toplum hayatı yanında eğlence ve sanat şekli ve zevklerinin değişmesi bu sonucu hızlandıracaktır. Nitekim, âşık edebiyatı da kendisini besleyen ortamın kalkması sonucunda, divan edebiyatı gibi silinmiştir. Ortada görünen birkaç saz ozanı da eski gelenek ve başarıyı yürütecek güçten yoksundur.

Bu bakımdan eskiler tümünden kaybolma-

Sayın öğrenci, sizde bu ikramiyeyi kazanabilmek için Türkiye Vakıflar Bankasında en az vadeli ve 500 liralık bir hesap açtırınız.

Her ay
75 öğrenciye
2 sene müddet ile
250 Lira Burs

Türkiye Vakıflar Bankası

Alâiye = Alanya

Yazan : Mehmet ÖNDER

Selçuklulardan önce, Alanya'nın adı, (Güzeldağ) anlamına gelen (Kalonoros,) yahut (Gökkarga) şehri demek olan (Karakesyon) du. Alanya'ya (Kandelor) da denmişti.

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad I., 1219 yılında tahta çıktıktan sonra, Akdeniz'de önemli bir kalesi ve limanı bulunan Kalonoros'u fethetmeyi aklına koymuştu. Ordusunu topladı ve bir kış günü kaleyi kuşattı. Ne var ki, kale çok sarp ve sağlamdı. Üstelik ambarları yiyecek, depoları silâh, sarmıçları da su ile doluydu. Bu halıyla, aylarca dayanabilirdi. Kale Beyi Kirfard, Selçuklu Ordusunun kaleye yaptığı kahramanca hücumu görüyor, bu güçlü ordunun ergeç kaleyi fethedeceğini biliyordu. En iyisi, fazla kan dökülmeden, kaleyi, uygun şartlarla teslim etmekte. Haberciler vasıtasıyla bu niyetini sultana duyurdu : (— Düşündüm, taşındım. Dağ ile tokuşmak akıl kârı değil. Hayatımı başışlar, bir köşede bir parça ekmek ihsan buyurulursa kaleyi teslim edeceğim.) dedi. Sultan Alâeddin, bu haberden pek memnun oldu. Şartları kabul etti. Kirfard, kalenin anahtarını teslim ettiği gibi, biricik kızını

dan derlemeleri bitirmek yerinde bir davranış olur.

Aşağıda verdiğimiz Beyrek hikâyesi Zonguldak ilçesi Bartın'da derlenmiştir. Ayşe Sülin kadının ağzından A. Caferoğlu tarafından dinlenmiş ve dil tetkikleri için mahalli ağızla özel alfebe ile yazıya geçirilerek "Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını No: 487, İstanbul 1951" eserinde çıkmıştır. Bu güne kadar kimse bu dikkatini çekmeyen bu kısa hikâyeyi yerli ağızdan kırtarak, herkesin anlayacağı dile çevirdik. Bundan amacımız, Dede Korkut ile uğraşan araştırmacılara yararlı olmak düşüncesidir.

Bir varmış, bir yokmuş. Bir kadınla bir koca varmış. Bunların çocukları olmuyormuş. Günlerden bir gün rüya görüyorlar. Rüyada bunlara diyorlar ki: "Fîlan türbe çıkacaksınız, orada önünüze bir derviş çıkacak. Size bir elma verecek. Elmanın

da Sultan'a nikâhladı. Selçuklu ordusu, zafer ve düğün şenlikleri arasında kaleye girdi. Kirfard'a da, bu anlayış ve hediyelerine karşılık Akşehir Beyliği verildi.

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad, Kalonoros'a, kendi adı olan (Alaiyye) adını verdi. Müslümanlığı kabul eden karısı da (Mâhperi) adını almıştı. Böylece, Alâiye, hem Türkleşmiş, hem de Selçuklu sultanlarının kışlağı olmuştu. Yeni saraylar yapıldı, kalesi onarıldı. Alaiyye, Türklerle şeref buldu, şehir büyüdü, şöhreti arttı.

Cumhuriyetten sonra, Alaiyye adı burada eskiden Alanlar'ın oturduğu ifade edilerek (Alanya) olarak değiştirildi.

İç içe üç kaleden ibaret olan Alanya Kalesi, gerçekten Anadolu Kalelerinin en güzeli ve en sağlamıdır. İçkalesindeki su sarmıçları bugün de kullanılmaktadır.

İçkalenin bulunduğu yüksek tepeden Akdeniz'i seyrederken heyecanlanmamak elde değil. Kalenin eteklerinde, taşa, kayaya saldıran yağış yığıtları, bu yığıtlere yığıtlük veren altın miğferli Sultan Alâeddin Keykubad.

Gözlerinizin önünde canlanan bu manzara Alaiyye'dir. Bugünkü, güzel Alanya.

ortasından böylecek ve yarısını sen, yarısını ailen yiyecek, kabuklarını da Kamer Tay'a vereceksiniz. Bunu yedikten sonra Allah size bir oğlan verecek. Fakat derviş gelmeden oğlana ad koymayacaksınız."

Rüyada söylendiği gibi yapıyorlar. O gece kadın hamile kalıyor. Bir oğlan doğuyor. Yedi yaşına geliyor. Ama, adı yok. Çocuklar sokakta oynarken buna "Adsız Bey" diye alay ediyorlar. Çocuk da geliyor, anasına ağlıyor. Anası da diyor ki: "Oğlum, seni bir Derviş'ten aldım. O gelmeyince adını koyamam." Böyle derken Derviş divarı yarıp içeri giriyor. "Senin adın Bol Börek" diyor, kayboluyor.

Günlerden bir gün annesi çocuğu mektebe veriyor. Bol Börek komşunun çocuğunu aldatıyor, yoldan çıkarıyor. O çocuğun adı Kara Mustafa imiş. İkisi beraber ava gidiyorlar. Giderken Bol Börek anasına "Allahaismarladık" diyor, ben ava gidiyorum."

Anası : "Ben seni bir dervişten hal-

kettim, gitme" diyor, ağlıyor. Oğlan dinlemiyor, atlarına binip gidiyorlar.

Dere tepe gidiyorlar. Önerine bir ge-yik çıkarıyor. Onu kovalarken çok uzaklara gidiyorlar. Gâvur sınırına giriyorlar. Bir bahçeye girip atlarını bağlıyorlar. Kendileri de uykuya yatıyorlar. Gâvurun kızları pencereden bahçeye bakıyorlar. "Oy, Türkler bizim bahçeye girmiş" diye bağıyorlar. Büyük kız: "Ben bunları eve getiririm" diyor. Kızlar da diyorlar ki: "Hadi, getir bakalım". Aşağı iniyor ki, atlar kişniyorlar. Korkuyor, geri dönüyor. Bu kez küçük kız: "Bak, ben nasıl getiriyorum, gör" diyor.

Küçük kız aşağı iniyor. Yavaş yavaş yanlarına geliyor. "A, diyor, beylerim, pašalarım, hadi, siz burada ne duruyorsunuz? Evde türlü karyola dururken ne yatıyorsunuz burada? Kalkın eve gidelim. Beraber karyolada yatarız".

Eve geliyorlar. Kız ikisinin ortasına yatıyor, onları uyuduyor. Yavaşça kaçıyor. Zindanın kapısını açıyorlar. Üç kız yatak çarşafının uçlarından yapıyorlar. Usulca bunların ikisini de zindanın içine koyuyorlar. Delikanlılar uyanınca şaşırıyorlar. Zindanda insan kemikleri varmış. Onları çakı ile sivriltilip divardan bir delik açmışlar. Oradan dışarıyı seyredermiş. Yedi yıl zindanda yatmışlar.

Bir gün zindanın deliğinden bakarken bir kervanın oraya konduğunu görürler. O zaman Bol Börek; "Şunlara bir türkü söyleyim, ola ki bizim diyardan geliyorlardır" dedi. Türküye başladı :

**Ey hocalar hocalar
Bezirgandır hocalar
Yedi yıl oldu geleli
Annemizin bir haber**

Böyle deyince kervancıbaşı şaşırıyor: "Bunlar bizim kayıp çocuklar olmalıdır" diyor. Şöyle karşılık veriyor: "Ey aslanım aslanım, yedi gün oldu geleli, annenizin de ağlaya ağlaya gözleri kör oldu".

Zindandakiler bu sefer babalarını soruyorlar şarkıyla. Kervancıbaşı: "Sizi araya araya kötürüm oldu". Bu kez diyorlar ki: "Memleketimizde bir Akkavak Kızı vardı, onu da soralım". Onu da soruyorlar. Kervancıbaşı: "Bu hafta düğünü var" diye karşılık veriyor.

Meğerse kız bunları dinlemiş. Bir müslümanlık girmiş içine. Babası da kiralın

düğününe gitmişti askerleriyle. Kız da evde tek başına imiş. Yiğitlerin yanına varıyor. "Sizi kurtaracağım, amma ben de sizinle beraber geleceğim, kabul ederse-niz" diyor. Onlar da "hay hay" diyorlar, yola düşüp gidiyorlar. Biraz yol alıyorlar, dinleniyorlar. Kız onların birini bir dizine, ötekini bir dizine yatırıyor. Başlarını kaşıya kaşıya uyutuyor. Şöyle bakıyor kız uzaklara, bir de ne görsün, kara bulut gibi asker geliyor. Kız yiğitlere kıyamıyor. "Siz şöyle sipere girin, ben onlarla savaşırım" diyor. Yiğitler sipere çekiliyorlar. Kız üç atlı ile muharebeye tutuşuyor. İkisini öldürüyor. Bir tek asker kalıyor. Onun da dilini kesiyor: "Babama selâm söyle, babam da gelsin" diyor. Askeri gönderiyor.

Asker geliyor babasının karşısına çıkıyor. "Bul bul bul" diyor, konuşmıyor. Kesik dilini gösteriyor.

Üç arkadaşı yol almada olsun, kiral da askerini topluyor, peşlerine düşüyor. Biraz sonra yetişiyor. Savaş başlıyor. Kız çok yiğitmiş. Bir hücum ediyor, babasını öldürüyor. Asker de, kiralımız gitti, diye bozuluyor, kaçıyorlar. Bizimkiler memleketlerine geliyorlar. Ama, memleketleri olduğunu bilmiyorlar. Küçük bir eve raslıyorlar. Orda bir ışık görüyorlar. Kapısını çalıyorlar. İhtiyar bir kadın çıkıyor. "Bizi bu gece misafir eder misin?" diyorlar. Kocakarı: "Benim yatacak yerim yok" diyor. Kız kadına bir avuç altın veriyor.

Kadın altınları görünce: "Yatracak yerim de, oturacak yerim de var, buyurun içeri" diyor. İçeri giriyorlar. Otururken kulaklarına davul sesi geliyor. Kocakarıya: "Bu davul sesi ne?" diye soruyorlar. O da: "Burda Akkavak kızı var, onun düğünü oluyor". diyor.

Böyle deyince cebinden mendilini karıya veriyor: "Kara Mustafa geldi, de, kıza bu mendili veriver," diyor. Koca karı gelinin yanına gidiyor. "Kara Mustafa geldi" diyor. Kız kendi verdiği mendili görünce telaşa düşüyor. Kocakarı ona akıl veriyor: "Kızım, sen bir hendek kazdırıcaksın. Oradan kim atarsa bu kız onun olacak, diye tellal çağırt" diyor.

Hendekten atlayan taş oluyor. Ama, Kara Mustafa atıyor, taş olmuyor. Kız da onun oluyor. Sonra, Dervişten olan oğlanın kazdığı çeşmenin suyu kesilmişmiş. Oğlan çeşmenin etrafında üç kere dön-

İnançlar :

Sındırgı'da Çeşitli İnanışlar

Derleyen : Gündüz ARTAN

● Cuma günü tırnak kesmek, bir deve kurban kesmek kadar sevaptır.

● Geceleyin sakız çiğneyen ölülerin etini çiğner.

● Gece aynaya bakan kız, gurbete gider.

● Gece ışık çalınrsa şeytanlar başına toplanır.

● Arife günü, çocuğu ölmüş kadınlar iğne kullanırlarsa çocuklarının gözüne batar.

● Kına gecesini âdet yerini bulsun diye gelin damadın küçük parmağına kına yakar.

● Gelin rüyası iyi değildir.

● Gelin giderken yağmur yağarsa gözü yaşlı olur.

● Ayağında sakar bulunan at çok koşmaz.

● Alın sakar olan manda makbul değildir.

● Alma al, sat yağızı, bin doruya, besle kırı.

● Beygirin üst dudağındaki beyazlık alt dudağına da geçmişse o hayvan iş yapmaz,

yor. Birden güldür güldür su gelmiş çeşmeye. Oğlanın küçük kız kardeşi varmış. Koşa koşa gelmiş. "Ağabeyimin çeşmesine su gelmiş" diyor. Anası: "Hadi diyor, sen ağabeyinin çeşmesinden su getir, ben bilirim" diyor. Kız geliyor, bakıyor ki, oğlan çeşmenin üstünde namaz kılıyor. Kız: "Sen kimsin" diyor. Oğlan: "Annen, baban nasılı" diyor. Kız: "Benim ağabeyim kaybolmuş. Onlara ağlarken gözleri kör olmuş. Babamın dizleri onu ararken kötürüm olmuş". diyor.

Oğlan diyor ki: "Sen bu çeşmeden azıcık su al, ananın gözlerine, babanın dizlerine sürüver, iyi olur." Kız dediklerini yapıyor. Hemen ikisi de iyi oluyorlar.

Akşam olunca gâvur kızını da alıyor, babasının evine gidiyor. Konuşuyorlar. Oğlan anlatıyor: "Bu gâvur kız bize çok çile çekti. Şimdi o bizim dinimize katıldı. İzin vermezseniz benim ailem olacak, izin vermezseniz kardeşim olacak" diyor.

Anası, babası da "O, gökte ararken yerde bulduk. Nasıl bilirsen öyle yap". Ondan sonra kırk gün, kırk gece düğün yapıyorlar.

hayırsız olur.

● Beygir sancılınca kendi gübresinin üstüne yatırılır.

● Kula, alma bir pula; meğer ki yele-si, kuyruğu siyah ola.

● Tarlanın taşlısı, kadının saçlısı, kıs-rağın döşlüsü.

● Kara burunlu eşek ürkek olur.

● Ötmedik horozun eti yenmez, yiyenin çocuğu olmaz.

● Doğum yapmış ineklerin kuyruğuna çapıt bağlanır.

● Yeni doğmuş sıpanın arka ayağına kaşık bağlanır.

● Sağlı bir hayvan göze gelir de sütünde bir koku olur veya pişirirken kesilirse sütü ateşe koyunca bıçakla kesilir. Küreğin içine ateş konur, üzerine barut atılır, hayvan korkutulur. Leylek yuvasından çırpı alıp sütü onunla pişirilir.

● Hıdırellez günü katranla yumurta çalkalanır, hayvana aç karnına içirilir.

● Küçük çocuklara nazar değdiği anlaşılırsa çamaşırları değiştirilir, eli yüzü yikanır.

● Sünnet olacak çocuk caminin ve mezarın etrafında yedi defa dolaştırılır.

● Makasın ağzı açık kalınca düşmanların da ağzı açık olur. Makas, ağzı açık bırakılmaz, kefenini biçeceğim der.

● Şeytanlar gelip yemek pişirmesini diye sacayağı ters çevrilir.

● Ateşteki tencerenin altına düşen şey yenmez.

● Yemeğin içine ekmek düşerse misafir gelir.

● Soğan kabuğu ocakta yanarsa o evde fakirlik olur.

● Pelteyi yerken döken kimse yalancıdır.

● Ölünün gözü açık giderse arkasından bir tane daha gidecektir.

● Yatak süpürge ile süpürülürse içinde yatan insan ölüür.

● Delik taş asılırsa yağmur yağmaz.

● Evden maya, sirke verilirse evin bereketi de gider.

● Keçi çok yalanırsa eve aç konuk gelir.

● Yolda yılan önümüzü keserse işimiz akkın gider.

İncelemeler :

Bakırlı Köyü ve Adı Hakkında

Yazan : Numan KARTAL

Kandıra ile Karasu arasında bulunan Bakırlı Köyü, yedi yıl öncesine değin Kandıra'ya bağlı idi. Şimdi Adapazarı'na bağlanmıştır. Adı çevresinde iki öykü anlatılır. Bunlardan biri şudur :

Söylerler ki; köyün kuzey batısında bir pınar varmış. Pınarı yaptıran kişi, pınarın başına bakırdan bir maşraba (bardak) koymuş; gelen geçen su için diye. Çevre köylüleri de çamaşırlarını yummaya bu pınara gelirmiş. Pazara gidip gelenler de bu pınarın başında oturup dinlenirmiş. Evlerine geldiklerinde "nereden geldin, ya da nerede kaldın" diye soranlara Bakırlı Pınarı'ndan diye karşılık verirlermiş. Sonradan bu köy pınarın yanına kurulunca; pınarın adı köyün adı olmuş.

İkinci söylentiye göre ise gezginci kalaycılar; buralara gelir, bu suyun başında köylülerin kaplarını kalaylarlarmış. Konuşmalarda da hep kalaycıya bizim bakırlı (bakır kaplarını) kalaylattım derlermiş. Zamanla bu sözden bakırlı sözü köyün adı olmuş.

Adı böyle konan Bakırlı Köyü'nün tarihi yenidir. Tüm halkı tarihte 93 harbi diye anılan Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Türkiye'ye gelmiş, kendi istekleri ile bu köye yerleşmiş. Ne var ki, kuruluşu yeni olan köy; eski bir uygarlık üzerinde yer almıştır. Bugün sürülen her tarlada, kazılan her bahçede, açılan konut temellerinde eski seramik parçaları ile konut temelleri çıkar. Çevre tüm ormanlıktır. Ancak ormanların altında seramikler ile konut temellerinin çıkması; uygarlığın ormanlardan çok daha eski olduğunu göstermektedir. Halkın anlattığına göre otuz yıl önce köye iki Alman mühendisi gelmiş. Bunları köyden Hasan Tunca isimli (halen sağdır) vatandaş gezdirmiş. Mühendisler ağaçlar üzerinde incelemeler yapmışlar. En yaşlı ağacın 375 yaşında olduğunu söylemişler. Demek ki, 375 yıl önce buraları oturma yerleri imiş demişler. Yıl olarak bunun gerçek olup olmadığı belli değildir, ama ormanların altında bir uygarlığın yattığı çıkan seramiklerden bellidir.

Ormanların içi bizlerin tarihte "Höyük" dediğimiz sayısız mezarlarla doludur. Çokları da "malcı" denilen para arayıcılar tarafından açılmıştır. Gerek bu mezarların, gerekse ormanlar altında yatan uygarlığın tarihte Cenevizliler tarafından meydana getirildiğini köylüler söylemektedirler.

Söylentilerde gerçek payı yok değildir. Bu uygarlık Sakarya nehri boyunca yer almaktadır. Uygarlığın başlangıç noktası Adapazarı'nın Sakarya boyunca yer alan Karasu yolunun solundaki Zeyifler (Zifler) köyüdür. Köye girerken Sakarya nehri döken bir derenin üzerindeki Papazköprü adını taşıyan bir köprüden geçilir. Bu köprü'nün yanında on metre yüksekliğinde, altı metre çapında, birden diğerine geçilebilen, üst kısımlarında saklanma yerleri ile gözetleme mazgalları olan içi boş; çoğu da yıkılmış on kale vardır. Bu kalelerde ortalama üç yüz asker barınabilir. Bu durumu ile kişiye az da olsa şatoyu hatırlatmaktadır. Ayrıca Papazköprü'nün batısında, yirmi metre uzaklıkta, toprak düzeyinden üç metre aşağıda meydana çıkarılmış bir köprü'nün temelleri uyancamızı çekmektedir. Oradan geçen yol, bugün Zeyifler Köyü'nün kahve ile işletme binalarının altından geçerek Karadeniz'den yana yer alan on kilometre uzaklıktaki Ağacık Köyü'ne uzanmaktadır. Buraradan devam eden uygarlık kalıntıları, Kuzey doğuda; Adapazarı'nın Karasu ilçesine dayanmaktadır. Bu bölgedeki Koyunalı, Ağacık, Kusca, Bakırlı, Zeyifler, Dokuzoluk, Limandere gibi nice köyleri içine alan bu uygarlık sahası; tüm Sakarya boyunca kaplanmaktadır. Bu saha Karadeniz'e doğru uzanıp Karasu'da bitmektedir. Karasu ilçesinin bu uygarlığın eskiden beri merkezi olduğu kalıntılar ile söylentilerden anlaşılmaktadır.

Karasu'nun halk dilinde adı "İNCİLLİ" dir. Edebiyatımıza giren İncilli Çavuş'un bu kentli olduğu söylentiler arasındadır. Bu yörenin kazılar yolu ile incelenmesi tarih ile birlikte edebiyat yönünden de yararlı olacaktır. Hatta halk, kendilerini İncilli'nin torunları olarak görmektedir, bu

Malatya'da Koç Katımı

Yazan : Turan KOÇER

Malatya köylerinde çok koyun beslerler. Bazı kimseler sürü sahibidir. Koyunu az olanlar da birbirine katarak sürü teşkil ettirirler. Koyun sahipleri koyunlarının azlık ve çokluğuna göre koç da beslerler.

Koçlar sürü ile beraber kırdan otlatılır. Sonbahar başında ayır edilir. İki ay kadar ayrı otlatılır ve beslenir. Rumî takvime göre sonbahardan kırk beş gün geçince yine katılır.

Koç katımına birkaç gün kala koyun ve koç sahiplerinde bir hazırlık görünür. Her kes koçunu, sürüye katacağı gün güzel bir şekilde boyar. Boynuzlu olanın boynuzuna, boynuzsuz olanın da boynuna elma ve boncuk takar. Koçunu diğerlerine göre iyi süsleyen "Bakın da koç süsleme öğrenin" diye öğünür. Ayrıca koyun ve koç sahipleri pide, baklava, hedik, kavurga yapar; sekerleme ve meyva alırlar. Zengin olanı kurban keser. Eti bölmeden büyük kazanda pişirir. O zamana kadar çoban da sürüyü köyün yakınındaki ve köyden görünen bir yere getirmiş olur.

Çoban "Haydınha, haydın koçları getirin, herkes buyursun" diye bağırır. Maniler söyler. Her çoban ahının yettiği, dilinin döndüğü şekilde mani söyler.

Bu manilerden birkaçı :

**Çoban durdum ağama
Kavalımı çala çala**

görme de nedensiz olmasa gerektir.

İncilli öyküsünün söylendiği Karasu'dan ise yer altındaki uygarlık Karadeniz boyunca batıya yönelir. Kandıra, Şile, Ağva üzerinden İstanbul'a uzanır. Tüm yerlerde çıkan seramiklerle kalıntılar aynı özelliği gösterir. Bizans ile Cenevizliler'in sanatı gözle görülürcesine gözler önüne serilir. Bu bakımdan biz de bu uygarlık Ceneviz ile Bizans uygarlığıdır yargısına varıyoruz. Gerçek kazılarla ortaya çıkacak, Türkiye yeni bir zenginliğe kavuşmuş olacaktır. Kazıların bir an önce başlayıp bitmesi, uygarlığın bugünkü terk edilmişliği içinde bırakılmaması dileğimizdir.

**Sürümü otlattım,
Sevgiliyim ana ana.**

**Koyun vurdum hevseye
Kıpır kıpır gevseye
Herkes yarını almış
Gidin söylen Ayseye**

Çobanın haykırışını ve manilerini duyan koyun koç sahipleri, köylüler, çocuklar koçları ve hediyeleri alırlar. Tüfek sıkarak, türkü söyleyerek sürüye doğru yürürler. Yolda koçlara güzel kızlar bindirirler. Bindirilenlerin kız olması kuzuların dişi, güzel olması da kuzuların güzel olması içinmiş.

Koçlar sürüye katıldığı zaman ilk olarak çevirdikleri koyunun sahibine ziyafet çektirilir veya oyun oynattırılır. Çobanın hediyesi verilir. Götürülen yiyecekler yenilir. Koyun ve koç sahipleri fakir çocuklara para dağıtırlar.

Koç katılan yerde çalgılar çalar, oyun oynar türkü söylerler. Sonra da oyun ve türkülerle eve dönerler. Böylece koç bayramı adı takılması icabeden bir bayram yapılmış olunur.

Koçları sürüye katmaya koç salımı, koç salımından beş ay sonraki ilk güne de döl başı denir. Döl başına iki ay kala koyun sahipleri "Davarın yüzü yetti, kılı bitti" derler. Komşularına ve başkalarına hamur mayası, tuz, ateş, yün tarağı vermezler. Bunları verilerse sürü ve koyunlarına zarar geleceğine inanırlar. Bu hal, evdeki koyunların tamamı doğuruncaya kadar devam eder.

Döl başından itibaren koyunlar doğurmağa başlar. Bu zamanda çoban koyunları çok uzaklara götürmez. Koyunlardan doğuran olursa götürmeleri için sahiplerini çağırır. Kuzuyu götürmeye gelen çobana eğlencelik yiyecekler getirir. Buna dölcek denir.

Bazı günler koyunlardan doğuran çok olur. Gelen dölcekleri çoban yemekle bitiremez. Akşam köye geldiğinde çocuklara dağıtır. Bu sebeple çocuklar çobanı çok severler. Her akşam karşı giderler.

Sivas'ta Evlenme Töreleri

Yazan : Nezihe EĞİN

Folklor bir ulus için hayati önemi olan bir geçmiştir. Folkloru zengin olan ulusların geleceklere de zengin olur. Köklü bir maziye ve dolayısıyla da folkloru dayanımlı uluslar eğreti dikilmiş ağaçlara benzerler ve hiç bir zaman sağlam ve canlı olamazlar.

Bu yazımızda toplum hayatımızda büyük bir yeri olan "EVLENME" lerin ön hazırlık çalışmalarından, "KIZ İSTEME, SİNİ DÖNME, ÇEYİZ GÖRME, KINA GEÇESİ" inden söz edeceğiz.

Evlenmeler dünyanın her yerinde önemli olaylar sayılır ama Türk ulusunda, gerek yapısı, gerekse bağlı bulunduğu İslâm dininin etkisiyle âdeta bir kutsallık kazanmıştır. Bu yüzden bunlar aşağı yukarı memleketin her yerinde bölgesel ufak tefek ayrılıklar gösterse de genel anlamda ortak özellikler gösterirler. Biz burada Sivas yöresinde uygulanan törelere üzerinde duracağız.

Sivas'ta da diğer birçok Anadolu illerinde olduğu gibi evlenmeler genellikle görücü usulü ile yapılmaktadır. Evlenme çağına gelen (bu çağ genellikle askerden dönüş yıldır) gençlerin mürvetini görmek ana baba için çok önemli bir olaydır. O kadar ki, oğulların evlendirilmesi için altından kalkılmayacak borçların altına göz kırpmadan girerler. Ve her türlü sıkıntıya seve seve göğüs gererler.

Delikanlı askerden dönünce ana aba kolları sıvıyarak, eşin dostun da yardımı sağlanarak kız aramaya çıkılır. Kız bulununca barakda gerekli ortamı hazırlamak (DÜNÜR) denen aracı kadınlara düşer. Göze kestirilen kızın evine iki üç kadınla birlikte gidilir. Kız beyenilirse en az bir hafta gidilir kız evine... Kız evine giden kadın sayısı daha da çoğalır. Ve sonunda niyet açılır. Esasen bu bir danışıklı dövüştür. Çünkü kız tarafı da ziyaretlerin sebebini bilmekte olmasına rağmen usule son derece uyulur. DÜNÜRBAŞI kızın anasına: "Allah'ın emri, Peygamber'in gavli (kavli) ile gızınıza (kızınıza) dünür geldik der. Kız anası bir süre şaşırmış gibi düşünür ve: "Hele biyol babası ile de konuşalım,

münasip görürse ne diyelim." diye karşılık verir.

O gece kızın anası babası ile konuşur. Dünürler, ertesi günü cevap almak için yeniden gelirler. Cevap müspet olursa akşama erkek dünürler gelirler. Bunlar yaşlı ve sözleri geçen, hatırlı kimselerden seçilir. Ve kızın babasına: "Allah'ın emri ile, Peygamber'imizin sünnet-i şerifi gereğince gızınıza (kızınıza) dileğe geldik." diye işi resmîyete koyarlar. Kız tarafı vermekte kararlı ise: "Hem mehel, hem münasip gördük". diye cevap verirler. Eğer dünürler kız tarafından tanınmamış kimseler ise, ya da vermeye niyetleri yoksa: "Bir düşünelim, mehelse biz haber salarız." diyerek işi bir süre geri bırakırlar.

Yapılan inceleme müspet ise Dünür kadına haber salınır, ya da o sonucu öğrenmek için kız evine gelir. Onlara kabul edilip edilmediği bildirilir. Kabul edilmişse akşama öğlan evinden kadınlar ve erkekler hep birlikte kız evine giderler. Bunlar damat adayının yakınlarından olur.

Söz kesiminde başlık, alınacak şeyler, takılacak takılar, düğün günü kararlaştırılır. İstenirse "GÖRÜŞME" adı altında nişan yapılır. "GÖRÜŞME" de erkek tarafının komşu ve yakınları hediyelerini alır. Kız evi de bu törene yakınlarını davet eder. Çalgılı bir toplantı yapılarak kızın yüzüğü takılır. Hediyeler yüksek sesle kimler tarafından getirildikleri ilân edilir ve bir tepside toplanır. Bu sırada şerbet denen şurup ikram edilir. Bu tören yapılmazsa kız evi söz kesiminden iki gün sonra öğlan evine "SİNİ DÖNMESİ" gönderir.

SİNİ DÖNMESİ :

Bir sinî içine damada iç çamaşırı, gömlek, yüzük, traş takımı, çorap ile damat evinde bulunan diğer fertlere de hediyeler konur. Siniye ayrıca iki sürahi şerbet te konur ve bu sürahilerin birisi yeşil VALA (baş örtüsü), diğeri de kırmızı VALA ile bağlanır. Bu siniyi kız evinden bir kişi

oğlan evine götürür. Oğlan evi siniyi getiren kimseye bahşış (para) verir. Ve yakınlara çağırılarak gelen hediyeler gösterilir. Yeşil VALA ile bağlı şerbeti damat, diğeri de yakınları içer. Yeşil mutluluk anlamında, kırmızı ise, kızın verilmesi sebebiyle can acısı anlamını taşır.

Bir gün sonra da oğlan evi kız evine karışık sini gönderir .Bu siniye, kıza ve ailesine hediyeler konur. Aynı usul takip edilir. Şerbet gene vardır.

Kızın başlığı yatmadan bir hafta önce yatak yüzüne gelinir. Bu gelişte oğlan evi kızın yatağının yüzünü bir gurupla getirir. Kız evi de komşu ve akrabaları davet ederler. Yatak biçilir, hayırlı uğurlu olması dileğinde bulunulur. Konuklara lokum ve şerbet ikram edilir.

Aradan bir süre geçtikten sonra kesilen başlık parasını yatırmak için bir gurup erkek gelir ve düğün günü kararlaştırılır.

Artık her şey tamamdır. Düğünden üç gün önce okuyucu (düğüne davet eden) çıkarılır. Kız ve oğlan tarafı ayrı ayrı okuyucu çıkarılır. Okuyucu bir kadın ve bir kız çocuğudur. Kız çocuğu tam bir gelin gibi giydirilip süslenir. Çağırılacak kimselere giderler ve onları : "Salı günü çeyiz bakmaya, (kızın götürüleceği eşyalar bir odaya asılır, davetlilere gösterilir) çarşamba günü düğün hamamına (erkek tarafı hamamda kurna kiralar, sabun ve mevsimine göre de meyva alır, hamama yalnız kız tarafı davet edilir.) perşembe günü düğüne ve aynı gece de KINA GECESESİ'ne çağırılır. Kına gecesi kızın baba evinde yattığı son gecedir.

Çeyiz bakmada ve kına gecesinde gelin üç etek, şalvar giyer. Beline gümüş kemer, boynuna beşbirlik takılır. Bir de boynundan ve koltuğunun altından geçen hamay (küçük altınlardan yapılmış çember) takılır. Üç etek döğmeli bindalılı denilen kumaşlardan, şalvar ipeklidendir. Başına VALA denilen ipek baş örtü örtülür.

KINA GECESESİ :

Kına gecesi günü kadınlar bir araya gelerek eğlenirler. Burada çerez denen fındık, fıstık, boyalı şeker, parmak üzümü, leblebi, vb... sinilere konularak davetlilere

sunulur. Düğüne akşama devam etmek üzere ikindiye doğru ara verilir. Gece akşam ezanından sonra yeniden toplanılır. Kız evinin davetlileri kızın evinde, kız evi müsait değilse kararlaştırılmış bir başka evde toplanırlar. Yaşlı davetliler makat denen (genellikle her yerli evde vardır) sedirlere, gençler müsait yerlere otururlar.

Davetliler toplandıktan sonra gelin giyinmiş ve süslenmiş bir halde sağdıçla birlikte, (sağdıç mahallenin en yeni gelinlerinden birisi olur) sağdıç önde, gelin arkada içeri girerler. O sırada dışarıda, kadınları görmeyecek şekilde ayrı bir yerde hazırlanmış olan çalgılar şu türküyü söylerler :

Geline bak geline (2)
Kına yakmış eline di - loy - loy
Yazık olmuş geline (2)
Düşmüş sarhoş eline di - loy - loy

Halden bilmez ne çare
Söz anlamaz biçare

Köprünün altı diken (2)
Yaktın beni gül iken
Allah'ta seni yakmış (2)
Üç günlük gelin iken di - loy - loy

(NAKARAT)

Köprünün altı yıldız (2)
Nerden geliyon baldız di - loy - loy
Sen git te ablan gelsin (2)
Yatamıyom yalnız di - loy - loy

(NAKARAT)

Köprüden geçti gelin (2)
Saç bağı düştü gelin di - loy - loy
Eğil bir yol öpeyim (2)
Yüreğim geçti gelin di - loy - loy.

(NAKARAT)

Bu türkü söylenirken gelin odaya girmiştir. Bütün genç kızlar gelinin ağırlığı basmasını diye ayağa kalkarlar. Gelin sağdıcın önderliğinde, önce annesinden başlamak üzere bütün büyüklerin ellerini öper. Büyüklerden başka çocukların elle-

rini de öptüğü halde kendi yaşlılarının ellerini öpmez. El öpme sırasında büyükler "Berhudar ol, el öpenlerin çok olsun, yüzün ağ (ak) olsun" temennilerinde bulunurlar.

El öpmeden sonra gelin ve sağdıç, yüzleri davetlilere dönük olarak münasip bir yere otururlar. Oturmaları için büyüklerden bir teklif gelmesi lazımdır. Önce sağdıç, sonra gelin oturur. Düğün kahyası (genellikle kız evinin en yakın ahabası, akrabası ,komşusu olabilir) :

— Anam kızlar diye ortaya çıkar. Anam kızlar gelinler ne duruyorsunuz, ölüye giden ağlar, düğüne gelen oynar. Kalkın bir Sivas halayı çekin, madımağımızı, kol oyunumuzu oynayın. (Madımak ve Sivas halayı gurup halinde, kol oyunu iki kişi tarafından oynanır. İleride oyunlar üzerinde de duracağım.)

Gelinlerin kızların büyüklerden müsaade çıkmadan oynamaları ayıp sayılır. Onun için düğün kâhyasının daveti duyulunca kıyıya köşeye saklanırlar. Aslında can atarlar oynamak için ama töre böyle kurulmuştur bozulmaz. Kız analarından, gelinler için de kaynanalarından, veya onunla birlikte kim gelmişse (görümcesi, büyük eltisi) ondan müsaade alınır. Kâhya kadın gelinlerden birisini oyuna kaldırmaya zorlar. Gelin bir yandan kaynanasından sakınarak yarım ağızla: "Vah anam der, gisim duyarsa beni öldürür, der." Bu cevabı alan Kâhya kadın gelinin kaynanasına dönerek : "Gız Anşa (Ayşe) bacı izin ver de oynasın." der. Kaynana vâziyeti kurtarmak için: "Kalk gızım der, gönü hoş olsun, iki dönde otur." ve ortaya söyler: "Zaten oynamasını pek bilmez!.." Bu müsaade üzerine Kâhya kadın bir başkasına gider: (gittiği gelinin eşi askerdedir) onu da oyuna davet eder. Zaten dertlidir gelin, eri askerdir. — Vah anam diye karşılık verir. Benim gönüm de köçek mi oynuyor, gişim yadillerde (yad ellerde) nöbet beklerken ben burada gönül mü eğliyeyim!.. Böyle der ama kimse aldırılmaz ve zorla oyuna kaldırırlar. Böylece bir gurup düzülür. Dışardaki çalgılara kâhya kadın oynanacak oyunların adlarını söyler. (Sivas oyunları enaz dört, en çok on kişi ile oynanır)

Oyunların başı Sivas Halayıdır. Ondan

sonra : "Guuzzz ağana azık götürdün mü. Ne götürcektik ki gını, madımak istedi-di ya bacı" konuşmasından sonra : "Haydin kızlar açın bıçaklarınızı madımak toplayalım" diyerek ünlü madımak oyunu oynanır. Bunları diğerleri izler. Bu eğlenti yatsı ezanının okunmasına kadar devam eder. Bu zaman Sivas deyimile gecenin bir yarısıdır.

Kahya kadın :

— Anam diye gene ortaya düşer. Ne duruyoruz, erkekler yatsıdan çıktı, kına'yı getirin de yakak. Guzzz Durna, git kına tasını getir, bir de al çaput (bez parçası) getir yanı sıra.

Gelin odanın ortasına alınır. Sandalyada oturmaktadır. Kına bir hamam tasının içinde getirilir. Kahya kadın :

— Başı bozuk olmıyan biri gelsin de kınayı yakmış der. (Başı bozuk olmıyan deyim, evli, boşanmamış ve kocası ölmemiş anlamına gelir.) İnanışa göre kınayı başı bozuk biri yakarsa yeni gelinin de başı bozulur.

Ve kına türküsü ile kına yakılma töreni başlar.

Gelinin sağ eli yukarıya kaldırılır. Küçük (serçe) parmağına kına konur, ve al çaputla bağlanır. Gelin ağlamağa başlar ve onu yakınları izler, hava çok romantikleştikten sonra aşağı yukarı bütün davetliler ağlarlar.

Bir yanda ağlana dursun, gelinden sonra kınadan genç kızların saçlarına da sürülür. Ve küçük parmaklarına da yakılır. (darısı sana geçsin dileğiyle). Kınadan bir kısım ayrılarak damat evine gönderilir. Bunu düğün kahyası götürür. Bu ağlamalı hava içinde davetlilerden biri: "Anam der, bu ne ağıt, guzzzlar, gelinler kalkın da bir halay çekin evlerimize dağılalım."

Kızlar ve gelinler gönüllü olarak kalkarlar, gelini de aralarına alırlar, gelin oynarken başında bir bütün ekmeğe parçalanır. Bunu anlamı gelinin azığı uğurlu olsun da o yıl bolluk olsunur.

Neşe gene yerine gelmiştir. Birkaç oyun daha oynanır. "Kalkın gidin guzzz evi" türküsü ile davetliler dağılır. Artık "KINA GECESESİ" bitmiştir.

Davetliler dağıldıktan sonra gelinin diğer parmakları ile topuklarına, ayak parmak-

Çomçalı Gelin

Yazan : Doç. Dr. Şükrü ELÇİN

[Adana'nın Kadirli kasabasına bağlı A-sağçıyanlı köyünde oynanan bu oyun, Mehmet Umurusman'dan tesbit edildi.]

Yağmura ihtiyaç olduğu günlerde, çocuklar, çomça (ağaç kepçe) ya ağaçtan birer kol bağlarlar. Entari giydirebilirler, duvakla süsleyip gelin ederler. İçlerinden iki büyük çocuk, çomçalı gelini kollarından tutup yürümeğe başlar. Diğer çocuklar onları takip ederler. Her evin önüne gelince, durup, koro halinde şu dörtlüğü söylerler :

larına da kına yakılır. Ve kız gece annesile yatar.

KINA TÜRKÜSÜ

Çaktılar çaktılar çakmak taşını
Kurdular kurdular düğün aşını
Sesleyin sesleyin bey gardaşını
Bağlasın bağlasın gelin başını.

Şen anam babam evin şen olsun
Ben gidiyorum ben gidiyorum yerin gen
(geniş) olsun.

Baba Bursa'ya vardım mı
Bursa kumaşını aldım mı
Gelin oluyom duydun mu

(NAKARAT)

Ocağa koydular yufka saçını
Başıma koydular kahır tacını
Çağırın çağırın kız gardaşını

(NAKARAT)

Ocağa kaynıyor helva tavası
Dışarda çalıyor düğün havası
İçerde ağılıyor kızın anası

(NAKARAT)

Zaten ağlamakta olan kız anası "ANA"

DERGİMİZ

İstanbul'da Sahaf'lar'da Elif, Aksaray'da Kitap, Çagağolu'nda Öncü, Ankara'da Ulus'ta Berkalp, Yenışehir'de Aydın ve Sergi Kitabevlerinde satılır.
Eski ve yeni bütün sayılar 1'er liradır.

sözünü duyunca sesini biraz daha yükseltir. Bunun üzerine davetlilerden birisi :
"— Anam ne ağılayan, gızın alını yeşilini salıyarak, tahtıranı devire devire gelin gidiyor." diye anayı teselliye çalışır. Fakat türkü gene devam etmektedir.

Hepisi hepsi birden geldiler
Dolu gibi dolu gibi eve doldular
Anamı ağlatıp beni aldılar

Şen anam babam evin şen olsun
Ben gidiyorum ben gidiyorum yerin gen
(geniş) olsun.

Tuz kabını tuz kabını tuzsuz koyarlar
Koca evi koca evi ıssız koyarlar
Anasını babasını kızsız koyarlar

(NAKARAT)

Güveyi güveyi bahçede gezer
Fesine fesine püsküller düzer
Güveyi güveyi gelinden güzel

(NAKARAT)

Güveyi güveyi giydiği atlas
Atlasa atlasa iğneler batmaz
Güveyi güveyi Allah'tan korkmaz

(NAKARAT)

O zamana kadar sessiz ağılayan gelin ferdaydı basar. Davetlilerden biri takılır :

— Gızım ne ağılıyon, yoksa gitme, haber edelim, gelmesinler, der.

Gelinin verdiği cevap ise :

— Hem ağlarım hem giderim, âdetimi ederim, olur.

Kars'ta Saz ve Oyun Havaları

Yazan : Cemender ARSLANOĞLU

Bir ucu İran Azerbaycanının Maku sancağına komşu bulunan, bir ucu da Gürcistan'a bağlı Ahıska ve Acara sınırına varan bu güncü Kars ili bölgemiz, çok zengin bir ulusal folklor ocağıdır. Türklerin ilk cihangir hükümdarı Sakalı Madova / ALP-ER TONGA (Oğuz-Han)/dan (M. Ö. 654 - 626) buyana, birçok Türk devlet başkanları (1) Anadolu'nun doğu kapısı Kars'a uğramışlardır. Bugünkü biricik bağımsız Türkeli'nin Türkiye'nin kurucusu Selçuklu Sultanı ALP-ARSLAN, "İlk Batı Seferi" sırasında 16 Ağustos - 1064'te Kars ili bölgesini Bizanslılardan alıp fethederek, 20 Ağustos 1064 tarihinde ilk cuma ezanı ve hutbesini okutup namazını kılmışlar, Anadolu'da sonsuz Türk Anayurdunun ve devletinin temellerini atmışlardır.

İran sınırındaki Ağrı dağından Acara uçundaki Poskov'a değin çok geniş bir sınırı kaplayan Aras ile Kür Boylarındaki 2700 yıllık Kars ilimiz içerisinde Azerbaycan, Anadolu, Kıpçak / Kuman gibi Üç Türk Lehçesini yanyana, içiçe yaşata gelmiştir. Bunun gibi bu ilimizdeki çok zengin ve değişik folklor örnekleri yanında, halk sazları ve oyun havalarının renklilik ve bolluğu da, başka hiç bir ilimizde bulunmayan bir hazine değeridir taşır.

Bugün Kars ilinde kullanılan akordeon, keman, klarnet, tef, tar haricindeki başlıca bölge çalgıları "Davul, zurna, mey, saz, tulum, kaval, dildüdüğü", on beş ilçenin hepsinde milli çalgı olarak çalınmakta, oyunlar ve eğlenceler davul - zurna ile yapılmaktadır.

Serhat şehri Kars, asırlar boyunca geçit noktası olagelmıştır. Bu bölge hakkında çok az neşriyat yapıldığından buralarda ne gibi folklor eserleri olduğu yakın zamanlara kadar bilinmiyordu. Kars Folkloru üzerinde hiç bir araştırmacı çalışmamıştır. Neşriyat, ancak Kars Tarihini yazan Saym Fahrettin Kırzioğlu'nun araştırmalarından ibaret bulunmaktadır. Sayın Kırzioğlu hemen hemen bütün folklorumuzu tesbit etmiştir. Eski hüviyetlerini de mümkün olduğu kadar tarif ettiği için burada kendisine şimdi artık bulma-

mız imkân harici bu malûmatlardan dolayı Türklük ve Karslılık namına ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bugünkü Türkiye'mizde, halk şairleri ve halk hikâyecilerimizin en çok yaşadığı bölge Kars ilidir. Bunun türlü sebepleri vardır.

Başa, 93 (1877) felâketimizden sonra Kars ilimizin kırk yıl boyunca Anavatanından ayrı kara günlerde kaldığı sıralarda, ancak düğün ve derneklerde saz şairleri ile halk hikâyecilerimizi cankulağı ile dinliyerek, milli acılarını dile getirme, edebî ve milli duyguları besleme ve duyurma mecburiyeti gelir. Ne yazık ki, sinema ve radyo yayınları, artık türkülü halk hikâyecilerimizi söyleyenleri ve saz çalarak geçinenlerin dinleyicilerini gittikçe azaltıyor. Saz şairlerimiz ile halk hikâyecilerimiz, burada son çağını yaşıyor.

Kars ilinde, doğuşla aşıklar, halk hikâyecileri, türkü söyleyen saz havaları çalanlar. Bunlar :

— İster "saz - vurmayan" soydan hoca şair (Din adamı) veya ehli dil, olsun,
— İster "Saz çalan - Değnek tutan" soydan deyişlerini söyleyen âşık olsun,
— İster "Halk deyişleri" biçiminde manzumeleri yazan, okumuş şair olsun.

Kars ilindeki yaygın geleneğe göre, "Ben şairim diyen her âşık 32 hece veya "Hecevat" denilen klâsik halk saz makamlarını bilmelidir. 32 de bunun keşegi ve çevürmeleri olmak üzere ki, 64 havayı sazı ile çalmalıdır.

Usta âşıklar : 64 hece 64'de çevürmesi olmak üzere 128 havayı (Makamı) bilmek zorundadırlar. Yine Kars'lı saz şairleri, bu halk havalarını; Ağır hava, Uzun hava, Orta hava veya Yüngül hava adı altında bölümlere ayırırlar.

Ağır Havalar : Ayrılık, ölüm, acı, din konuları üzerine olan halk deyişleri ve türkülüklerinde kullanılır.

Yüngül Havalar : Sevinç, güzelleme, oyun, iç açıcı konularındaki türkü ve deyişler için söylenilir.

Orta Havalar : Bu ikisi arasında bulu-

nur. Öğme, yerme, öğüt gibi konular üzerine olan deyişler söylenince kullanılır.

Kars ilinde en zengin halk şairleri ocağı, merkezi Kars ve Kağızman ile Posof, Hanak, Çıldır ve Ardahan'dır. Bunların sayısını kırkı bulur. Nebati, Hüdai, Fakiri, Feryadi, Süreyya, Sıdki, Zâhiri, Remzi, Güftari, Sefilli, Farki, Altuni, Sıdki, Noksanı, Eşref, Sarrafi, Mahsunı, İlhâki, Molla - Mehmet, Tunç - Beden, Dursun Kaya, Zülâli, İskender, Abbas, Cevheri, Hakki, Hüseyin, Müdâmi, İkrâmi, Naci, Râmiz, İnani (Çobanoğlu), İlhami, Sayılır, Yeni Aşık, Kurşun, Altunoğlu, Nusret Polat (Posoflu), Mehdi bu meyardadır. Kars ve ilçeleri halk şairi yetiştirme hususunda yurt çapında birinci gelir.

Bu bölge halk şairlerinin halk ruhu ve edebiyatına ileri derecede vukufiyetleri, emsalleri arasında yapılan müsabakalarda daima birinci olmalarında temel unsur olmuştur. Bunun en güzel örneği 1966 yılı eylül ayında Konya ilinde Türkiye Halk Şairleri arasında yapılan müsabakalarda birinci olanlardan Kars'lı Halk Şairi Müdâmi (Posoflu Sabit Müdâmi Ataman Palabıykoğlu), bugüne değin Türk Edebiyat Tarihinde ender raslanan bir velüdiyetle on altı bin kıta aruz vezninde, otuz iki bin kıta hece vezninde, iki bin kıta çeşitli olmak üzere elli bin kıta şiir söylemiş ve yazmıştır. Bu şairin her şiirinde yurt bütünlüğü, milli birlik ve tesanüt, vatan sevgisi, millet sevgisi milli ve mahalli tarihler, çalışmak, ilerlemek, yükselmek, uygar ulus olmak amacı ile öğütler, devleti idare edenlere, öğretmenlere, halk'a, Türklük - Müslümanlık - Milli duygu ve ilerlemesi ele alınmıştır. Gezdiği, gördüğü, okuduğu ve öğrendiğini dile getirmiştir. Tarihi, coğrafyası, edebiyatı, folkloru, düğünleri, dernekleri, halkın acıları ve ıstırapları ile Kars ilini şiirlerinde yaşatmaktadır.

ŞAIR MÜDÂMI'nın asıl özelliği şudur. Bugüne değin yer yüzünde yaşayan, isimleri halk arasında dolayan geçmiş devirlerin halk âşıklarının hayatlarını, yaşadığı devirlerdeki özellikleri, halk hayatını, şairlerin hayat ve şiirlerini, hayat görüşlerini, seviye ve olgunluklarını en küçük teffuatına kadar bilmektedir. Kışın, Kars'ın kasaba ve şehirlerinde kahvelerde, köylerde köy odalarında, düğün dernek ve

toplantılarda Şair Müdâmi konuşmaya başladığı zaman, halk akın akın o yere gelir. Şairin şiirlerini ve konuşmalarını can kulağı ile dinler. Herkes Şair Müdâmi demez ona, "MÜDÂMI BABA", der. Çünkü O, milli hayatın, milli duyguların babasıdır.

Müdâmi'nin üçüncü özelliği ise şiirlerinin tevazuuyla yazılmış olmasıdır. Şair Müdâmi, düşmanı olduğu serbest veznin haricinde, hece veznini, aruz veznini veya herhangi bir kahlba uygun olarak, görsün, duysun, hissetsin, şiirle dile getiremesin, böyle bir konu mevcuttur değildir.

Kars ilinde halk şairleri, il, ilçe ve köylerde halkın boş zamanlarını değerlendirerek, halka iyi vakitler geçirtmek ve kahvelerde, odalarda, halkın içinde gezerek, özütyle, sazıyla geçmiş günlerin acı ve tatlı hatıraları ile kahrmanlıklarını dile getirmek için doluşurlar.

Kars ili folklorunda en çok dikkati çeken bir özellik te, düğün ve derneklere sesi güzel olan davulcu veya başkaca kişilerin, zurnanın çaldığı "Meyi" denilen kısa oda / Kapalı yer Zurnası ile davulcunun / Çomak / Tokmak veya Çubuk yerine parmaklarıyla çaldığı davulun eşliğinde tek solo, bazan da ikili olarak türkü söylenmesidir.

Bu usulda sesi güzel olan önce türkü söyler, mey türkü söyleyene eşlik eder. Türkü söyleyen sustukça mey daha yüksek sesle çalınmaya devam eder. Bu esnada davulcu meye eşlik eder. Meyin sesi alçaldıkça, davulcu parmakları ile sesi yükseltir. Meyin sesi yükselip alçalmaya başladığı zaman türkü söyleyen türküsünü söylemeye devam eder.

Bu sırada en çok şu havalı söylenir : Divanı, Beg-usulü, Kesik - kerem, Yamk - kerem, Hicranı, Yüğük Kerem, Derbeder, Çakıştırma, Keşişoğlu, Tecnis, Dübeyt, Zencirieme, Dodad değmez, Durnalı, Semai, Köroğlu, Köroğlu - güzellemesi, Köröğlü koçaklaması, Yar havası, Maya, Sarı - Yıldız, Türkmani, Cezair.

Davulun, zurna eşliğinde, çomak ve çubuk ile çalınması :

Kars ilçe ve köylerinde : Tek oyunlar, İkili çift oyunlar, Çoklu oyunlar, Kızıl - delikanlılı karışık oyunlar, Barlar, Halaylar, Zurna eşliğinde Çomak ve Çubuğun davulun üzerine bulunan deriye vurulması neticesinde meydana gelen kaide ve nağ-

melere uyularak ritim özelliği ve kıvraklığı ile oynanır.

Davul ve Zurna : Dini ve milli bayramlarda düğün ve derneklere, köyler arasında yapılan güreş müsabakalarında, cirit oyunlarında, karşılama ve uğurlamalarda çalınır.

Milli ve Dini Bayramlarda : Tek oyunlar, Halaylar, barlar, Güreş kaydesi, yol kaydesi çalınır.

Düğünlerde : Atlı toplama kaydesi, oyunlar, yol kaydesi, kız evinde : Gelinin, başbağlamadan güveyi evine gidinceye değin, düğünlerde yaygın bir gelenek olarak daha çok şu havalı çalınarak hazırlayıp götürürler: 1) Başlı bağlanırken / Duvak yapılıp, kına yakılırken, Ağlatma, veya hamamcı, Ağır ağlatma, Çukurova, Bunun arkasınca, Yüğük hava, 2) Gelin kapıya çıkarılırken : Paşa köşkü, Mirze Paşa, Tatyân veya Türkmani. 3) Gelin ata bindirilirken : Atlı havası, veya Atlı Kaydesi, Köroğlu, Sağ Köroğlu, Sol Köroğlu, Cezayir veya Sivastopol, 4) Gelin köyden mahellesinden çıkarılırken, Cirit, Köroğlu, Güreş, Köroğlu - çenklem, Yol kaydesi, köylere uğranırken yine paşa köşkü, 5) Gelin güveği kapısına gelirken, tek oyun havaları, Karabağ, Haçer barı, Tello, veya attan ininceye kadar yine Paşa Köşkü, 6) Gelin Kaynatasının evine doğru götürülürken, tek ve dizikol oyun oynanarak Karabağ, içeri girilirken de Kol-salım / Kol sarıması, Köroğlu, Haçer barı, Ağır bar oynanır.

Bir de davulcunun kendi kendine çalıp oynaması vardır ki, buna davul oyunu derler.

Güreş müsabakalarında güreş kaydesi, ciritte cirit kaydesi çalınır. Karşılama ve uğurlamalarda: Yol kaydesi, Köroğlu çalınır.

Tulum ve kaval tek olarak çalınır. Tulumla, davul ve zurna ile çalınan kayde ve oyunların hepsi çalınır ve oynanır. Kavalı daha ziyade çobanlar çalar. Çok tatlı duygulu bir müzik âletidir. Bir de dil düdüğü denen bir çalgı vardır. Bu ilk baharda bir senelik gül dikenleri dallarına yani su düştüğü tabir edilen zamanlarda kabuk kısmı çıkarılır. İç kısımda bulunan kısım temizlendiği zaman kabuk ağaç kısmı üzerine geçirilir. Dil ve gözler açılır. Nefesle Mey, Kaval ve Zurna gibi çalınır.

Bize gelen B KİTAPLAR

● İshak SUNGUROĞLU : "Harput'un tarihi, coğrafyası, şairleri, aile tarihleri, âdetleri, tüm folkloru ve etnografyası, Cilt: 4. İsteme adresi : Teşvikiye Kâğıthane Cd. No. 74/2, Nişantaşı - İstanbul, 24 x 17 Cm, boyunda, 356 sayfa, 22 lira.

● Eugène IONESCO - Sermet Sami UYSAL/Bülent GÜRKUT : "Krallar da ölür". Oyun, Varlık Tiyatro Serisi : 21. 17 x 12 boyunda, 80 sayfa, 2 lira.

● Joseph LAJUGIE - Nihâl ÖNAL : "Ekonomik Sistemler". Varlık Faydalı Kitapları Serisi : 79. 17 x 12 boyunda, 200 sayfa, 5 lira.

● Necati CUMALI : "Yağmurlu Deniz". Şiirler, Güneş Çizgisi ve İmbatla Gelen kitaplarındaki şiirlerle birlikte. Varlık Bülent Eserler Kitaplığı : 128. 17 x 12 boyunda, 190 sayfa, 4 lira.

● H. Naci SARISÖZEN : "Bir Daha Adam" Atatürk'le ilgili şiirler. İsteme adresi : Menekşe Sok. 13/6, Yenisehir - Ankara. 20 x 14 boyunda, 112 sayfa, 5 lira.

● H. Naci SARISÖZEN : "Hatmi Hatmi". Şiirler. 20 x 14 boyunda, 112 sayfa, 5 lira.

● Fazıl Hüsnü DAĞLARCA : "Kubilay Destanı". Şiirler. Kitap Kitabevi Yayınları, 17 x 12 boyunda, 32 sayfa, 3 lira.

● Turhan DOYRAN : "Ağaç". Şiirler. Yeditepe Yayınları : 168. 20 x 14 boyunda, 64 sayfa, 300 kuruş.

Kars ili, ilçeleri ve köylerinde bulunan mahalli ve milli müzik âletleri bunlardır.

Elle, Telle, Nefesle çalınan (Davul - Zurna - Mey - Kaval - Tulum ve sazlar), Halaylar, Kaydeler ve oyunlar Sayın F. Kırzoğlu tarafından yayınlandığı için ikinci bir defa yayınlamaya lüzum görmedim.

(1) Birçok Türk Devlet başkanları, Alp - Arslan, Melihsah, Harzemşah Celâleddin, Alâattin Keykubat, Hulâğu, nice İlhanlılar, Karakoyunlu Yusuf, Temür, Uzun Hasan, Yavuz, Kanuni ve IV. Murat gibi Yurt kuran ve Yurt kurtaran Atatürk; Anadolu'nun doğu kapısı Kars'a uğramışlardır.

Kuş Evleri ve Kuşlar

TFA (225) Nisan 1968

Bir vakıtlar İstanbul'da ahşap yapılarda, saçaklar altlarında oyma kuş kafesini andıran kuş evleri bulunurdu. Bunlara türlü sanat biçimleri verilir, yapıların süsleri olurdu. Bu gün artık İstanbul'un o korkunç yangınlarından sonra bu eserlere veda etmiş bulunuyoruz. Yalnız yangınların erişemediği taş ve tuğla yapılarda pek azı sağlam kalmak üzere kuş evlerine raslıyoruz. Bunlar hem yapının süsü, hem de kuşlara yapılmış bir hayır eseridir.

Türk yapılarında heykel, kabartmaların yerini alan bu küçük süs evler, yapının en görünür bir yerine konur, bu oyuncak yapı oya ve dantel gibi işlenirdi. Eskiden duvarlarda görülen bu küçük kabartma yapıları büyük ya-

pının küçük bir örneği, plânı sanılırdı. Halbuki yapı ile ilişiği olmayan bu güzel motiflerin Türk Sanatı'na mahsus bir hayâl marisi olduğu unutulmamalıdır.

Yer çekimi hesaba katılmadan üstü geniş, altı dar köşkler, câmiler, şadırvanlar, sebiller yahut bunların karışımı biçimler, resme kaçan özellikler de alırlar. Böylelikle mimarlıkta hayâl ve fantazinin son basamaklarına ulaşılır, baş aşağı kubbeler (Kimyager Derviş Paşa sokağında Hasan Paşa Medresesi'nde olduğu gibi) daha nice alınmış biçimler bunlarda görünürdü.

Eski hayır sahipleri kuşlara mahsus taş tuğla yuvalar yapmakla yetinmeyip bunların bir de zarif ve güzel olmasına önem verirdi.

Yazan : Malik AKSEL

Ahmet Haşim, Gurabane-i Laklâkan kitabında "Bursa'da Haffaflar Çarşısı'nın ortasında bir meydan var. Bu meydan mâlûl hayvanların düşkünler yurdu. Kanadı, bacağı kırık leylekler, bunamış kargalar halkın sadakası ile yaşarlar. Haffaf esnafının aylıkla tuttuğu belki yüz yaşında, bak tığı sakat leylekler kadar amelimanda bir ihtiyar, toplanan sadaka parasıyla hergün işkembeleler alır, onları, bu zavallı kuşlara dağıtırdı", diyor.

Müslüman dini, kuşlara özel bir yer ve değer vermiş, hatta Kur'an'da Nur Suresi'nde kuşların Tanrı'ya dua ve tesbih eyedikleri zikr edilmiştir.

Efsanelere karışmış Tek ke-i Murgan' Süleyman Peygamber yapmış, dünyanın her tarafından gelen kuşlar bir hafta burada yiyip içip bu peygambere dua ederler, diye bir inançta vardır.

İstanbul halkı, cami avlularında kuşlara mısır ve buğday verirken bunların, hu! hu! diye ses çıkarmalarını Allah adını zikretmelerini mânasına aldıklarından güvercinlere dokunulmazdı. Kumru da böyledir.

Masallarımızda genç bir kızın hayvan olma bahtsızlığına düştüğü zaman seçeceği bir yaratık kumrudur. Öyle ki, genç kız üvey anasına yağ götürürken şişesini kırıyor, korkusundan Tanrı'ya yalvarıyor, kumru olmasını diliyor, duası kabul olunuyor, kumru

oluyor.

Nuh Tufanı'nın sona ermesinin müjdecisi ağzın da bir zeytin dalı, tutan güvercindir.

Şark edebiyatında geçen gül ile bülbül efsanesi hayat ağacı ile can kuşu efsanesinin değişmiş bir şekli olabilir.

Türk Sanatı'nın bir özelliği de dağ gibi büyük eserler yanında gözle görülmeyecek küçük eserlerin bulunuşudur. Bir pirinç tanesi üzerinde "Ezübesmele" yazmak ne ise, dev eserlerin duvarları üzerine bir karış büyük lüğünde kapıları, pencereleri, kafesleri, şehnişleri ile birlikte kuş evleri, köşkeri yapmak ta böyledir.

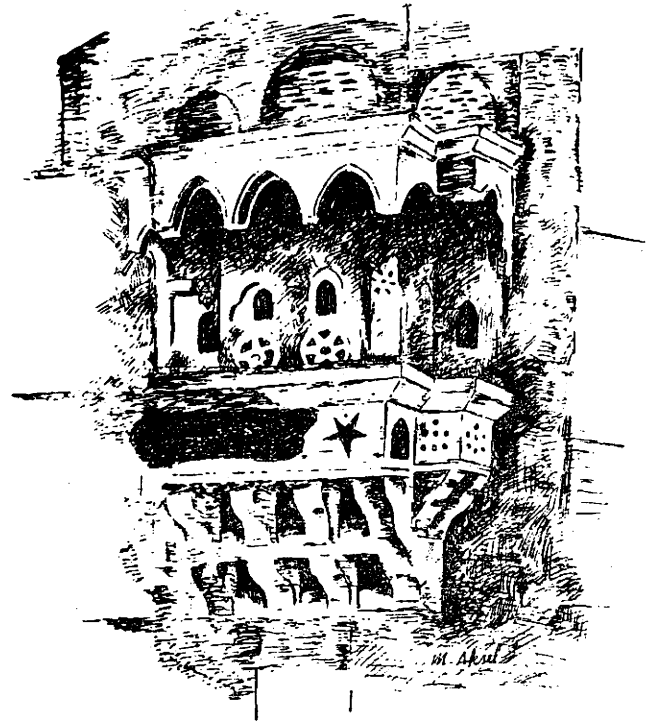
Kuşlar yer çekimine karşı geldikleri, yükseklerde dolaştıkları için Tanrı'ya yakın varlıklar olarak düşünölmüşler, kanat takmış güzel kızlar şeklinde görünükleri için de Cennet Kuşu veya Melek adını almışlardır.

Bir vakıtlar günahlarını affettirmek veya sevap kazanmak isteyenler esir azat ederlerdi. Böylece köleler efendilerinin azatlı köleleri olurlardı. Hatta bunlar içinde mevki ve makamlara geçenler de bulunurdu (1).

Esir azat edemeyenler ise kuş pazarlarından kuş

(1) Her ne kadar kölelikten yükselenler olmuşa da lâti-fe yoluyla da olsa bunlara takılanlar bulunurdu. Nitekim :

Kölelikten müezzin olamaz minareyi yıkar sesiyle, Halayktan kadın olamaz kurnayı kırar tasıyla. Denilirdi.

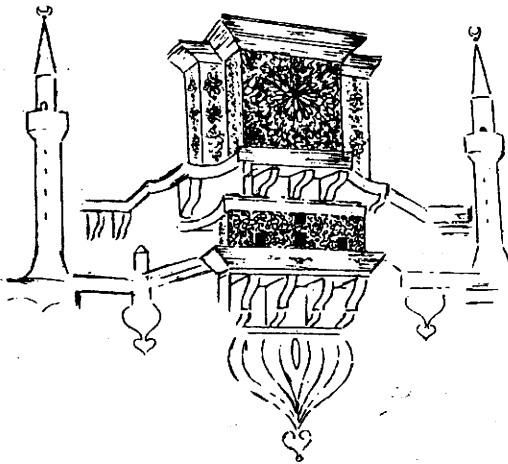
Feyzullah Efendi Medresesi'nden Kuş Evi.

satın alarak azat ederlerdi. Bunlara adak kuşları denirdi. Tuttuğu niyetin yerine geldiğini görenler adadığı sayıda kuş satın alıp, bunları elleri ile havaya salarak, "Azat, mezat, beni Cennet Kapısı'nda gözet!" diye bir çeşit celcelutiyeler tekrarlarlardı ki, bunlar sonraları çocuk oyunlarına geçmiştir.

Kuşlara ait eserler düşünülecek olunursa, ilkin onların özgürlüğüne engel olan kafesleri hatırlamak gerekir. Bunların gümmüşten câmi, köşk, sebil, ev biçiminde olanları pek çoktur. Kafes denince sadece kuşların değil, kadınla-

rin da kuşlar gibi kafesler arkasında oldukları unutulamaz. Bir devir, kadınlar günahlar gibi saklamır, boyunu bosunu belli eder, diye, elbisesi bile ortaya konmazdı. Bununla beraber her kuşun bulunduğu yerde kafes olmasa da, her kadının bulunduğu yerde kafes vardı. Kadınların gittiği tekkede, câ mide, mahallebicide, hatta ortaoyununda...

Asıl burada üzerinde durulması gereken Türk Mimarlığı'nın bugün yüzüstü bırakılan bir yanı kuş evleri veya köşkeridir. Tarihi yapılarımızın çiniler, yazılardan son

Beyazıt Kimyager Derviş Paşa Sokağında Hasan Paşa Medresesi'nden Kuş Evi.

kafese hapsolmuş, sıkıntıdan çırpıp feryat eden bir kanarya, bir iskete, bir ispinoz veya flürya.. İnsanlar apartmanlarda yalnızlıklarıyla başbaşa kaldıklarından o eskiden aından dahi korkup şeker şerbeti döktükleri cinlerin, perilerin dahi hasretini duyuyor. Eskiden cin çarpmış, peri tutmuş insanlara ne kadar çok raslanırdı. Bugün bunlar artık masalların konuları olmaktan ileri gidemiyorlar.

Modern yapılardan kuş evleri kaldırıldığı gibi modern şehirlerden de kuşlar uzaklaştı. Bir vakitler halkın hayvanlara karşı sevgi ve merhameti bugünkünden, daha doğrusu hayvanları koruma kurumlarının kurulmasından önce daha güçlü idi. Üsküdar'daki kediler hastanesi belki de bu sahada dünyanın biricik hastanesi idi.

Güzün halk güzel sesli kuşları dinlemek için kuşları bol, manzarası güzel yerlere giderlerdi. Aslında kuşlar da o devrin insanları gibi bağçeli köşkle-ri, çağlayanları eğlence ve civıltı yeri olarak seçerlerdi.

Padişah Sultan Aziz dahi Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın Kanlıca'daki korusunda şafakta bülbül sesi dinlemek üzere giderdi. Böyle bülbül meşhur yerler olduğu gibi, halk ağaçlar ve kaynak sularıyla bezmiş Flürye'de flürye kuşlarının sesini dinlerdi. O vakitler çınarlarla süslü bu mesire yerinin adı da çıplaklar diyarı olduktan sonra değişti, Florya oldu.

Kuş deyince onu dünya-

mızın üstünde gösteren kanatlar akla gelir. Hatta melekler, kanatlı güzel kızlar şeklinde düşünülürler. Halk geleneklerine göre yemek sofrası açık kaldığı zaman melekler üzerine kanat gererler, denirdi. Bu sebepten melekler yorulmuşlar diye sofraya yemek verir yenmez toplanır. Böylece kuşlarla melekler arasında ilişki kurulurdu.

Kuşlar müjdeleyici haber getiren varlıklardı. Hazreti Süleyman'ın Saba Melikesi Belkis ile haberleşmesi Hut Hut Kuşu sayesinde olmuştur. Bu yüzden birçok yerlerde kuş resim ve işaretlerine suret gözüyle bakılmazdı.

Eski kartpostallarda gazasında mektup ve üzerinde yürek işareti bulunan bir kuş resmi görülürdü. Kuşların her davranışlarına bir mâna verildiğinden uçarken insanın üstüne pislemesi dahi uğura, talie yorulurdu. Kısmete işaret sayılırdı. Hastalıktan kurtulanlar, hasretlisine kavuşanlar kuşlara yem dağıtırlar, hatta çocuğunun yürümesi, abdestini söylemesi için adaklarda dahi bulunurdu. Yine bir vakitler Beyazıt Camii meşrutasında o derece kuşlar türemiştir ki, İstanbulun bu eski ahşap evine kuşlar e-vi denmişti. Yakın tarihimizde Ahmet Ziya Akbulut tarafından bu binanın ince ince resimleri yapılmış olsaydı, bunun da diğer birçok eski eserler gibi unutulacağı muhakkaktı. Daha doğrusu güvercinler bu tarihi binayı köhne bir kuş kafesine çevirdikten, çökecek bir hale soktuktan sonra yıktırıl-

Darbhane-i Amire'de bir Kuş Evi.

masına karar verilmiş.. Kuş hücumuna uğrayan bu evden sonra kuşlar cami avlusuna taşınmışlardır. Sa haflar Çarşısı yanınca, kitapçılar kitaplarını Beyazıt Camii iç avlusuna yaymışlardır. Güvercin pislikleriyle lekelenmiş kitaplar işte bu vaktin eserleridir. İnsanların zaman zaman kuşlara benzemek istemelerinin tarihi pek eskidir. Uçma özenci, her milletin masallarında yer alır. Şehname'ye göre kuşlar gibi insanların da uçtukları gö-

rülür. Keykâvus'un uçuşunu ve sonra düşerek Rüştem tarafından kurtarıldığını; yine Şehname'de buluruz. Hele Efrasyap ordusunda cadıların varlığı, yağmur yağdırdıkları ve havalandıkları esatiri olaylardır. Kuşlar masallarda daha doğrusu folklorda yer aldığı gibi tarihte ve sanatta da yer alır. Selçuklarda çifte kartal, Konya Kalesi'nin sembolü, ayrıca atmaca denen çakır cinsinden kuş ta böyledir. Bugün Osmanlı mimar-

Yeni Valide Hanı'ndan Kuş Evi.

akla gelen bir süsü de ur. Hatta tek kabartma. Ayrıca bu süs kuşları iyilik etmek, sevap kazanmak için yapılmıştır. düşünce bu eserlerde ça belirmediği gibi bu f, fakat o nispette da-ıksız bu minyatür köşk evcikler, bu yapılarda şeyden önce yıpran-tadır.

ski ahşap evlerin bü-i kuşlar için bir barı-halini aldığı kadar in-ar küçük, büyük ya-klar, âdeta akraba idi-ler. Evlerin üst kısımların-hafif yaratıklar, kuş-bulunur, alt kısım-da ağır yaratıklar. Bu Süleyman Peygam-

ber'in resimlerine bakıl-dığı zaman üstte "ervah-ı lâtime" nin, uçan meleklerin; altta "ervah'ı sakile" nin, dev, ifrit ve zebanilerin görüldüğü gibidir.

Evlerde, sâde görülenler değil görülmeyenler de bulunurdu. Bunlara "iyi sa-atte olsunlar" denirdi. Ba-zan bunlar izbe yerlerde kendi kılıklarını alırlar, ba-zan hayvan veya insan kılıklarına girerlerdi. Bu yüz-den eskiler hayvanlara kö-tü davranmaktan sakınırlardı.

Artık modern yapılarda ne görünen, ne görünme-yen yaratıklar yer almak istiyor. Sadece köşe min-derde uyuşuk bir kedi, bir

lığı içinde kuşlara mahsus ilk evcikler yahut kabartmalar Bursa'da görülmekle beraber, bunlar bazan maşallah, kâne, ya hıfz, teberekallah yazıları ile birleşirler.

Yine Bursa'da Beşikciler caddesinde tahtadan dilimli veya çadırımsı, üzerinde yüksek bir alem görülen kuş evi vardır. Bu evcik pencereler sevri kemerleriyle Türk Usulü'nü belirttiği gibi dilimli bir feneri de hatırlatır.

Yine Bursanın doğusunda Umurbey mahallesinde Çingiltı sokağında görülen eski bir konağın ön kısmında saçağa yakın bir yerde bulunan kuş evi, bu şehrin en güzel kuş evlerinden biridir. Bunu İstanbul Enstitüsü mecmuasının 5. sayısındaki yazımızda görmek mümkündür.

İstanbul'un hemen her semtinde kuş evleri bulunmakla beraber bunların çoğu bozulmuş, harap olmuştur. Perşembe Pazarı'nda bulunan hanlarda görülenlerin çoğu böyledir. Fermeneciler Yokuşu'nda, hele Sandalyacılar sokağında, Büyük Yeni Valide Hanı çevresinde yine böyle harap pek çok yıkık dökük evcikler var. Lâleli Camii çevresi de büyük küçük harap kuş evleri ile doludur. Eski Balık Pazarı, Yemiş İskelesi ve Tahmîs'te de kuş evlerinin türlü biçimlerine raslanır.

Pek çok kuş evleri arasında eşine az raslanılan güzel eserlerden biri de Müftü Hoca Feyzullah Efendi Medresesinde görülen nispeten sağlam kalmış bir kuş evidir. Bu medrese kitabesinde 1112 de

tamamlandığına dair bir kayıt var. Bu eser Millet Kütüphanesi adıyla anılan Ali Emiri Kütüphanesidir. Duvar üzerinde iki karış büyüklüğünde bir hayâl mimariye neler sığdırılmıştır. Türk mimarlığının, yer çekimi zorunluğu ortadan kalkınca, erişilemeyecek özelliklere varmış olduğu kolaylıkla anlaşılıyor.

Kuş evleri içinde sülüs "Maşallah" yazısı, çiçek ve resimlerle bezenmiş harap bir kuş evi Yeni Valde Hanı'ndadır. Ne yazık ki, burada görülenler bu eserin son kalıntılarıdır. Bu muhteşem eser kuş evi, ken dinden pek çok şeyler kaybetmiştir. Üzerinde 1177 tarihi okunan bu kuş evinde kuşlara, güvercinlere ayrı ayrı yerler, yuvalar yapılmıştır. Aynı Medresenin diğer duvarlarında görülen kuş evleri yapranmış, bunlardan birşey kalmamıştır.

Bir de Darphane-i Âmiri binasında görülen ve yüksek bir şatoyu andıran zarif kuş evi de örnek eser olabilir. Bu, kat kat, iç içe ve olağanüstü bir mimari kompozisyonudur. Belki de bu çeşitlerin en kıymetli örneğidir.

Bu eserde klâsik mimarinin ötesinde romantizme varan bir hayâl, bir masal mimariyi buluruz. Basamak basamak yükselen bu yapıda başlangıç ve bitiş diğer kuş evlerinden ayrı bir özelliktedir. Bu eser kuşlar için düşünülen ve yapılan eserlerin onlara en yakını, en uygunu da denilebilir.

Bunları yapan sanatçılar bilinmiyor. Aslında halk eserlerinin hemen pek çoğunda imza yoktur. Bunlar da böyle. Adsız, fakat gerçek sanatçıların eserleri. Alçak gönüllülüğü sanatın üstün tutan kimselerin eserleri...

(Folklor : 40)

Saz Şairleri :

Konya İkinci Âşıklar Bayramından Notlar

Yazan : M. Âdil ÖZDER

Bayrama katılan âşıklarımızın kendi âğzularından bazı deyişler derledim. Her gördüğüm âşık, kendisini tanıtmaya ihtiyacından doğan bir istekle, "benden de yaz" diye can atıyordu.

Adanah Kul Mustafa (Düşmez Torun) Torunî, ANAVARZA Kalesi'ne söylediği mi yazdırayım, dedi. Önce kaleyi şöyle tanıttı: "Kale, harap haldedir. Ceyhan kasabası üstünde yaklaşık on bin dönümlük araziye oturmuş, 200 metreye yakın yüksektedir. Anavarza adlı kızın efsanesini yazmaktadır".

Kalenin eski çağlarını düşünüp dalandan Kul Mustafa, ona bakarak şu âğıtı söylemiş :

Sana derler Anavarza kalası

Sana konup göçenlerin nic'oldu

Doğru söyle garip başın belası

Şahbaz atlı o kovanlar nic'oldu.

Vahşi kuşlar ötüşüyor şu yüzde

Binaların harap olmuş hep düzde

Yedi arşın loğ taşım omuzda

Of demeden getirenler nic'oldu.

Memnun musun seni gelip gezenden

Usanman mı bu yapıdan, düzenden

Şah kızını almak için Kozan'dan

Taş üstünden su verenler nic'oldu.

Yumuşların (1) itfaiye buyuran

Yoksulunu, fakirini doyuran

Kılıç vurup orta yerden ayıran

Nara atan arslanların nic'oldu.

Der MUSTAFA'm yoktur sözün hiylesi

Asırlardır dolmamıştır çilesi

Ayas, Payas, Misis, Tumlu kalesi

Beş kaleye hükmedenler nic'oldu. (2)

Kangallı Âşık Pervânî yanına yaklaştı,

şu "ağlar" ını yazdırdı :

Yine ateşlendi şu garip sazım

Teller ağlar, ağlar Pervânî deyî

Gözümünden akıttım kan ile yaşî

Seller ağlar, ağlar Pervânî deyî.

Keklik gibi taştan taşta sekerim

Gece gündüz gözyaşımı dökerim

Bir cefakâr için çile çekerim

Eller ağlar, ağlar Pervânî deyî.

Deli gönül yine söyledi böyle

PERVÂNÎ ismini gel kabul eyle

Mecnun olanların maşûku Leylâ

Çöller ağlar, ağlar Pervânî deyî.

1963 yılında yayınladığı "Yar Bâdesi" adlı şiir kitabının sahibi Şarkışla'lı Sefil Selimî de bazı deyişlerinin Tarla ve Sivas'ta çıkan Su dergilerinde ve Son Havadis gazetesinin 1966, 1967 nüshalarında çıktığını belirterek bir koşmasını yazdırdı.

Sevdiğim ebedî söz vermiş iken
Bilmem ki nedense küs kalmış bana
Sevda bostanına ev kurmuş iken
Habersiz göç etmiş yas kalmış bana.

Vardım hanesine virana dönmüş
Bir tarafı uçmuş, bir yanı yanmış
Kimseler kalmamış ocağı sönmüş
Tandırın taşında is kalmış bana

Acı acı baktım kalan her şeye
Vesika aradım bulurum diye
Tek tesellim oldu gördüğüm rüya
Kulağında çınlar ses kalmış bana.

Hangi şeye baksam gariplik çökmüş
SEFİL SELİMÎ'ye dert sille çökmüş
Dost gittiği yere gözyaşı dökmüş
Kederden geriye his kalmış bana.

Karşılı Âşık Sadî (Hasretî) şu semaî koşmayı verdi :

Ata'dan destur almışız
Sözümüzün eriyiz biz
Zalimin burnunu kıran
Düşenlerin yâriyiz biz.

Savaşta girdik meydana
Cihanı beledik kana
İsteyen sorsun Yunana
Süngümüzün piriyiz biz.

SADÎ der ki dem ederiz
Bazı ateşten beteriz
Kalleştin nefret ederiz
Duru sudan duruyuz biz.

Şenkayalı Âşık İhsânî, yazdırmağa başladı mı, sonu gelmez, Sıralıyor birbir ardınca, Onun, göremeyen gözleriyle köyünü tamtan şu destanı ne kadar güzeldir.

Bizim köyde İnci Nene ocağı
Her sabah kalkarım tüter erkenden
Karşıda görünür Soğanlı dağı
O'nda karçıceği biter erkenden .

Sabit Dede hastalığı bahane
Ektiği de havuç ile lahana
Birkaç tane soğan koyar sahana
Evinin yolunu tutar erkenden.

Hâzım usta Hakka eder dualar
Mikdat Ağa tekerini yuvalar

Kerem Ağa tavukları kovalar
Tütünü olmazsa çatar erkenden.
Anamın da bir alışkın kuşu var
Evde cik cik diye etmez mi ha var
Misafir mi gelir, bir haber mi var
O da dertli dertli öter erkenden.

Bazı Oltu'lular, ya Yusufeli
Bizim kapımızdan geçerdi yolu
Türlü meyve ile sepetler dolu
Şehirin yolunu tutar erkenden.

İki yandan dere çağlar seslenir
Karşı yamaç gelin gibi süslenir
Koyun gelir yatağına yaslanır
Koyun kuzu ile yatar erkenden.

Bizim köyün karşısında yokuş var
Çiçeğinde ayrı ayrı kokuş var
Taniyamam yaylasında bir kuş var
Derdini derdime katar erkenden.

MEVLÛT İHSAN yanar yanar yakılır
Yanan vücut rüzgâr ile yıkılır
Bazı gözüm karşı dağa takılır
Başım bir bulut tutar erkenden.

İhsânî'nin bütün söyledikleri, göremeyişinin özlemiyle köyünün özelliklerini hayal etmesinden olsa gerek.

Bünyanlı Türkmen Aşık Habip Karaarslan da 1942'de gurbette yayla özlemiyle söylediği şu altı kıtalı destanını not ettir-di.

Engin ovalarda eğlenen beni
Sevdiğim yolumu gözler yaylada
Ağ eline al kınalar yakarak
Çıkar Taşkuyu'yu yazlar yaylada.

Bünyan kazasının Gömürgen köyü
Ele kötü ise bana pek iyi
Benim de gurbette yârim var dey-i
O da sevdiğini özler yaylada.

On gün kaldı bizim evler göçmeğe
Bir senem var yar yolundan geçmeğe
Karadağ'dan kar getirir içmeğe
Uşumüş elleri sızlar yaylada.

Dağ, taş, dere, tepe demez yürürsün
Sevdiğime benden haber verirsin
Çık Hınzır dağına bak ne görürsün
Dünya güzelleri kızlar yaylada.

Sözüm geçmez güzellerin destine
Eller düşmüş yârim almak kastına
Kölenler yapıldı ağı üstüne
Karabaş koyunlar kuzlar yaylada.

Der HABİB KARASLAN Köye varayım

Sevdiğimi ben sineme sarayım
Bahar geldi nasıl ayrı durayım
Ben düştüm gurbete sizler yaylada.

Kadirli'li Abdülvahap Kocaman, o gün kutlanan Cumhuriyet bayramının 44'cü yılı için yazdığı uzun destanının ancak altı dörtlüğünü yazdırdı, sonu uzundur, sonra yazarız dedi :

Aziz dostlar bayramınız kutl'olsun
Ne güzel, ne mutlu bayramımız var
Kalplere neşeler ,sevinçler dölsün
Bugün ne keder var, ne gamımız var.
Bu bayram ATA'dan bize yadigar
Türkler bunu kutlar hep diyar diyar
Bugün neşelidir genç ve ihtiyar
Mevlamıza bol bol şükramız var.

Ruhunu analım aziz ATA'nın
O kahraman Türk kalbinde yatanın
Bize emaneti güzel vatanın
Sınır bekçileri arslanımız var.

Bugün tazelendi yeni bir hayat
Ey Türk oğlu çalış, yüksel sen kat kat
Bayrak gölgesinde pervasızca yat
Bu toprakta nice kurbanımız var.

Kırk dördüncü yılı Cumhuriyetin
Bize bahş edilen o hürriyetin
Bugün bayramdır asil Milletin
Dünyada binlerce hayranımız var.

Sanki ölmüş iken geri var olduk
Vatan bize, biz vatana yâr olduk
Bugün neşelendik bahtiyar olduk
Ay yıldızlı al'a seyranımız var.

Geceli gündüzlü üç gün süren Konya İkinci Aşıklar Bayramı'nın birkaç toplantısında geçen deyişmeleri ve türkülerini burada ancak özet olarak verebildik. Bu ürünlerin tamamı Konya Turizm Derneğince banda alınarak tesbit edilmiştir.

Aşıklar Bayramı gösteriyor ki, şartlar elverse de, günümüzde yaşanan Türkiye âşıklarının hepsi bir araya getirilseler, deyişmeler haftalarca sürecek, yüzlerce sayfalık şiir demetleri bir çelenk halinde bir araya toplanacaktır. Edebiyatçılarımızın: "Halk denen hazine", "Bitmez tükenmez Anadolu" dedikleri derya budur.

Bundan önceki ilk yazılarımda kısaca değinmiştim; Halk ozanı, kendisine yakın ilgi gösteren çevrelerin destek ve esirgемeleriyle gelişir, çoşar, ürün verir demiştim. Halk ozanlarımızla otuz yıldan beri yaptığım sıkı temaslara, derlemelerle bu gerçeği herkes gibi ben de öğrendim. Geçen otuz yılın 1930-1951 arasındaki 21 yılı, ünlü âşıklarımızdan rahmetli Yusufeli'li Huzûri (1886 - 1951) ile yakın temaslarmızla, haberleşmelerle geçti. O, ilgi gördükçe çoşar,

Yüzük Oyunu

Yazan : Hasan ÖZBAS

Taraflardan biri :

Ya şunda, ya şunda
Keçe külâh başında

Veya :

Eteğine metegine
Kulpuna köşesine
Evliyalar paşasına
Şunda var, şunda yok

Diyerek fincanlardan birini kaldırır. Yüzük, kaldırdığı fincanın altında çıkarsa, o taraf birinci olur ve yüzüğü saklar.

1 — Yüzüğü saklamak için, tepsinin üzerine 12 fincan konur. Saklayan guruptan 2 kişi (Biri yüzükçü başı) sofaya çıkarlar. Tepsinin üzerine abanırlar. Yüzükçü başı fincanlardan birinin altına yüzüğü saklar. Sonra tepsi ile fincanları odaya getirir ve ortaya kor.

12 fincan arasında bir defada, altında yüzük saklı olan fincanı sezip, yüzüğü bulmak zordur. Bunu daha çok yüzüğü saklıyanların hallerinden, gözünden, bakışlarından keşfetmeye çalışırlar. Bunun için tepsi, ortaya gelir gelmez, bir ara yüzüğü bulacak taraftan biri :

— Yüzük fincanın dışında kalmış, aha tepsinin üstünde.

der. Yüzüğü saklayan bazan boş bulunur, gözü yüzük saklı olan fincana kayar. Bazan da yüzüğü saklıyan abdallık eder, gözünü yüzük saklı fincana diker. Karşı taraf bundan istifade ederek yüzüğü bulur. Amma ekseriya tepsiyi getiren açıkgozler bunu yutmaz :

Kırmızı gülle dolsun saksın.
Hileyle beni fincana baktıracaksın
Ben onları görmüş bir ustayım
Sen daha dükkü bir çıkaraksın.

Der.

2 — Yüzüğü arayan taraftan birisi (Ekseriya yüzükçü başı) "BOŞA" der. 2 fincan kalıncaya kadar, tepsideki fincanları kaldırır. Eğer boşa diye kaldırdığı fincanların altından yüzük çıkarsa, yüzüğü saklıyanlardan biri, hemen boşa diye fincan kaldıranın bileğinden yakalayıp kendi gurubundaki arkadaşlarını :

— Tuttum.. Tuttum..

Diye bağırır. Bunun üzerine arkadaş-

bitmez tükenmez kaynağından eserler akıttı. Huzûri'nin, o yıllardaki genç Aşık Müdâmi ile Kars Halkevinde ve âşıkların toplu bulunduğu sazlı kahvede yaptıkları uzun deyişmeler de çevrenin gösterdiği ilginin ürünüydü. (3). Özel bir çağrı ile 1945'lerde Şavşat'ta karşılaştığımız Ef-kârî ile Müdâmi'nin Halkevi salonunda kalabalık dinleyici karşısında üst üste iki gece yaptıkları karşılaşmalar bize otuz sayfalık metin kazandırmıştır.

Son olarak demek isteriz ki, bugünkü halk şiirimizin bu usta temsilcilerini gerek Millî kültürümüzün adına, gerekse gelecek kuşaklar için "bir varmış, bir yokmuş" olmaktan kurtarmak gerekiyor. Bu da ancak ve ancak yetkili, hem de meraklı derleyicilerimizin emeği ile, kimi de türlü vesilelerle âşık toplantıları tertiplemeyle mümkündür.

(1) Yumuş = Buyruk.

(2) Aşık, Dadaloğlu ağzıyla yazdığı bu şiirde maalesef rediflerden evvelki kafiyelere dikkat etmemiştir.

(3) Bkz. Hikmet Dizdaroğlu, "Yusufeli'li Huzûri, hayatı, şahsiyeti, eserleri", 1949 Ankara, Ulus Basımevi.

ları ile aralarında şu sualler ve karşılar olur:

- Ne tuttun?
- Şu iti
- Ne yer?
- Ot kökü
- Ne sıçar?
- İt boku
- Koyver gitsin şu boku.

Der, yakalayan tuttuğu bileği bırakır.

Yüzüğü saklayan taraf, 1 sayı kazanır. Sonra yüzük tekrar saklanır.

Eğer sonda iki fincan kalıncaya kadar, boşa diye kaldırdığı fincanların altından yüzük çıkmazsa, geri kalan iki fincandan, yüzük hangisinin altında olduğunu, yüzüğü arıyan taraftan olanlar tahminlerini söylerler. Ekseriyetin tahminine uyularak o fincan kaldırılır. Kaldırılan fincanın altından yüzük çıkarsa, bunlar 1 sayı kazanırlar ve yüzüğü kendileri saklar. Bulamazlarsa en son fincanı ötekiler kaldırır, yüzüğü gösterirler. Ve 1 sayı kazanırlar.

3 — Böylece 5 sayıyı en önce tamamlayan taraf öteki taraftan birine (Oy kulanarak) bir PAMPİLİPİT cezası verir.

Bu ceza şöyle tatbik edilir:

Bir fincanın içine meşe küllü doldurulur. Ceza verilenin alt dudakına hafif dayanır. Ceza giyene yüksek sesle, PAMPİLİPİT dedirtirler. Dudakına içi küllü dolu, fincan dayalı olan PAMPİLİPİT deyince, ağzından çıkan nefesin tesiriyle, fincandaki küllü yüzüne sıçar. Ortada bir gülüşmedir gider.

Yüzük saklı tepsiyle fincanlar, bir çok defalar gelip gider, karşı taraf bir türlü yüzüğü bulamazsa, yüzüğü saklayanlar, yüzük arıyanları kızdırmak için, arada bir şu manileri söylerler:

Ocak başının minderi
Öldük dönderi dönderi
Oyuncuların pis mundarı (Murdar)
Bilir oynar, bilmez oynar
Akşamdan beri...

Dağdan keserler ardıcı
Sallanır gelir bir ucu
Vay zavallı, itin gavalı
Oynama bari....

Bundan sonra arıyanlar, yüzüğü buldukları zaman, onlar da şu maniyi söylerler:

Tavuklara serptim darı
Başaklar oldu sarı
Biz yüzüğe kavuştuk
Çatlasın yüzükçü başı

Yüzüğü bulan taraf, yüzüğü saklar, ötekilerin önüne getirir, bu defa onlar yüzüğü bulamayınca, şu maniyi söyler:

Çarşıya gittim geze geze
Üzüm aldım size bize
Yüzük oyunu bilmiyeni
Sür götür boklu öze..

4 — Beş sayıdan sonra ilk defa 9 sayıyı tamamlayan taraf, öteki tarafa TORT cezası verir. Bu ceza da şöyle tatbik edilir.

Ağzları aynı genişlikte iki fincan alınır. Birinin içine yüzük konur. Sonra iki fincandan ağız ağıza getirilip bağlanır. Bu fincanlar sallanınca, içindeki yüzükle şıkırır. Sonra bu bağlı fincanlar, boğaza geçecek şekilde halka bir ipe bağlanır, böylece bir tort yapılır.

Sayı 9 olanlardan biri, bu tortu eline alarak kendi arkadaşlarına sorar:

— Arkadaşlar, tort takacağız bu tort kime münasiptir?

Der. Arkadaşları karşı taraftan bir kaçının ismini söylerler. Söylenen isimlerden, hangisine ceza veren taraf hep beraber:

— Münasip münasip diye bağırırlarsa, Tort onun boğazına geçirilir.

Tortu geçirenlerden biri, kendi arkadaşlarına dönerek:

— Kimler?

Diye sorar. Arkadaşlarından biri ayağa kalkarak ve cezalı olan taraftakileri göstererek:

Şu şu şunlar
Çarısını yerde
Sırımını bağlar
İtinizin boynundadır
Tortumuz...

Der ve oyun devam eder.

5 — Dokuz sayıdan sonra 11 sayıyı evvelâ tamamlayan taraf sayıyı geri olan tarafa oyunun üçüncü cezasını verir.

Bu ceza da şöyledir:

11 sayıya yükselen taraftan biri arkadaşlarına dönerek:

— Arkadaşlar sayımız 11 oldu, mahal-
le muhtarı seçeceğiz, kimi muhtar seçelim?
Mühürü kime verelim?

Der. Arkadaşları, sayısı 11 den aşağı olan taraftan bir kaçının isimlerini söylerler.

— Ali münasip, Veli daha münasip, yok yok Ömer münasip...

Hangi isim söylendiğinde, hep beraber, "münasip... münasip.." diye çığırsırlarsa, o şahıs muhtar olur.

Muhtara mühür vermek için, bir fincanın altını, idare veya çıra isiyile iyice islerler. Ve bunu muhtarın altına basarlar. Mühürlenmiş kimse altındaki karayı hemen silmez, oyuna devam edilir.

6 — Oyunun son sayısını 21 e kadar, eğer muhtar tarafının sayısı, öteki tarafın son sayısına yetişirse;

— DENGELİ...

Diye bağırırlar. Bir tanesi eline, üzerinde fincanlar bulunan tepsiyi alır ve böylece, tepsiyi sağa sola savurarak şu manileri söyler:

Bizde denk olduk size
Sizde döndünüz bize
Vay vay zavallı
İtin gavalı
Bilir oynar, bilmez oynar
Akşamdan beri....

Bir eşeğim var yaşlı dişli
Semerinin önu kaşlı
Sırım çekmiş, maymun dişli
Bilir oynar, bilmez oynar
Akşamdan beri....

Bu maniler söylenirken, muhtarın altına damga vurana dilyle muhtarın altındaki karayı yalatarak sildirirler.

7 — Bundan sonra sayıları geçen taraf şu manileri söyler:

Dağdan keserler tapanı
Gellir kapanı kapanı
..... mahallesinin
Yalkapanı (1)
Bilir oynar, bilmez oynar
Akşamdan beri....

Horoz kavakta öter
Karpuz tarlada yeter
Bu rezillik size de yeter
Vay vay zavallı, itin gavalı
Oynama bari....

8 — Oyunun bitim sayısı 21 dir. Sayıyı evvelâ tamamlayan taraf, DESTEGÜL yapar, böylece karşı tarafa bir şans verir.

Deste gül şöyle yapılır:

Tepsinin üzerine 4 fincan, bir dikkörtgenin köşeleri biçiminde konur. Bunlardan birinin altına yüzük saklanır. Sayıyı geri olan tarafın bu dört fincandan istediği ikisini kaldırmağa hakkı vardır. Bunun birini "YARIYA" diye kaldırır. Yarıya diye kaldırdığı bu fincanın altından yüzük çıkarsa, sayısı 21 olan tarafın, 11 sayıyı lağvedilir. 10 sayıya düşerler. Yüzüğü bulan taraf tepsiyi alır ve yüzüğü saklar.

Deste gül'de yüzüğü bulanı, ögmek için şunları söylerler:

Yüzüğü buldu eşimiz
Hayra döndü işimiz
Şu muydu? yüzükçü başımız
Vay vay zavallı
İtin gavalı
Oynama bari
Akşamdan beri....

Deste gülde, sayısı geri olan taraf, birinci hakkı olan yarıyada kaldırdığı fincanın altından yüzük çıkmazsa yani yüzüğü bulamazsa, ikinci hakkını kullanır. Bu ikinci hakkını "CUR'A" diye kullanırlar. Yani 21 sayının lağvına kaldırır. Curaa.. der çalar. Eğer yüzüğü bulursa, karşı tarafın 21 sayısının hepside CUR olur yani lağv olur. Hiç sayıları kalmaz. Yeni baştan sayı doldurmaya çalışırlar. 21 e yetişen taraf, yine deste gül yapar.

Eğer sayıları geri olan taraf, deste gülde YARIYA ve CUR'A da yüzüğü bulamazsa oyun biter. Sayısı 21 olan taraf oyunu kazanır.

Oyunu kaybeden taraf, bir dahaki sefere, kazanan tarafa (Arabaşı, Telteli, Baklava gibi) neyine oynadırlarsa onun masrafını çeker, tekrar toplandıklarında yaparlar ve beraber yerler. Sonra yine oynarlar.

Bu oyunu eskiden çok oynarlardı. Eveleli, soğuk, karlı, uzun kış gecelerinde böyle samimi, eğlenceli oyunlarla hoş vakitler geçirirlerdi.

(1) Yalkapan : Köpek yavrusu.

Reyhan Güzeli ile Padişah Oğlu

Derleyen : Nebahat ÇETİN
MİHİ Folklor Enstitüsü Derleyicisi

Varmış, yokmuş. Allahın kulu çokmuş. Çok söylemesi günah, söyleneni dinlemek çok ayıpmış.

Vaktin birinde bir memlekette padişahla, bir çoban yaşarlarmış. Padişahın sarayı, bağları, bahçeleri, hizmetçileri ve koca bir ordu askeri varmış; bir tane de oğlu, Çobanın da bir sürü davarı, bir tane de dünya güzeli kızı varmış. Bu kız her sabah babasının ekmeğini çıkına koyup, babasını sürüsünün başında yolcu ettikten sonra, kapının önüne ektiği reyhanlarını sularmış.

Bir sabah padişahın oğlu atını pınardan sulamaya götürmüştü. Padişah oğlu bu, kendi atından güzel, atı kendinden, çobanın kapısı önüne geldiği zaman çoban kızını görmüştü. Çok beğenmiş. Kendi kendine : "Dur bu kıza lâf atayım" demiş. Kızın huzasına gelince :

— Çoban kızı, çoban kızı, sen mi güzelsin, reyhanların mı? demiş. Kız cevap vermemiş. Padişah oğlu yoluna devam etmiş. Ama bu kıza mutlaka konuşturacağım, demiş kendi kendine.

Ertesi sabah padişah oğlu en güzel elbiselerini giymiş. Kız da reyhanlarını suluyormuş. Padişah oğlu atının geminden tutmuş karşıdan görünmüş. Kız bakmış padişah oğlu, Bugün dal gibi, Ayağında ipeki bir şalvar, sırtında beyaz patiska gömlek, ayağında nakışlı çorap, ayağında güzel iskarpinleri, belinde eğeli kuşak, saatin kösteği göbeğin üstüne düşmüş, bir yanı serhoş, bir yanı terpuş (Kılık kıyafetteki zenginlik ve güzelliği anlatırken, kuvvetlendirmek için kullanılan bir tekerleme). Gelin kız âşık olmuş padişah oğluna. Ama gene de kendi kendine : "Ben bununla konuşmayacağım", demiş. Padişah oğlu çobanın kapısına gelince çoban kızına :

— Çoban kızı, demiş sen mi güzel, reyhanların mı?

Kız gene cevap vermemiş. Şehzade atını sulayıp dönmüş. Ertesi sabah gene gitmiş atının geminden tutup, çoban kızına gene :

— Çoban kızı demiş, sen mi güzel, rey-

hanların mı? diye sormuş. Kız cevap vermemiş.

Padişah oğlu içinden : "Ben sana bir oyun oynuyayım ki, göresin" demiş.

Sabah olunca bir sandık almış. İçine incik, boncuk doldurmuş. Sabah çoban kızının kapısına gelmiş :

— Çerçi! (Seyyar satıcı) Çerçi!, diye bağırması. Mahallenin kızları koşmuşlar. Kimi küpe, bilezik, kimi renkli iplikler almışlar. Çoban kızı da iki tane bilezik almış. Sıra parayı vermeğe gelince, Çerçi, yani padişah oğlu :

— Ben parayla satmam, demiş. Şu güzel kız bir öpüş verirse herşeyi size veririm.. Çoban kızını göstermiş. Çoban kızı bu lâfları işitince aldıklarını indirmiş. Ama mahallenin kızları :

— Ne olur ki.. İki gözümüz kör olsun kimseye demiyeceğiz. Hem bu çerçi şimdik gidecek, daha da gelmez. Haydi haydi bizi kırma, demişler. Kızı kandırmışlar.. Çerçi kıza yanağundan öpmüş. Herşeyleri de orada bırakıp gitmiş. Kızlar bölüşmüşler sandıktakileri. Ertesi sabah çoban kızı yine reyhanlarını sularken, padişah oğlu görünmüş. Atının gemini tutarak, salına salına gelmiş. Çoban kızına :

— Çoban kızı, demiş. Sen mi güzelsin, reyhanların mı?

Çoban kızı ses etmemiş.. Padişah oğlu :

— Hiç te konuşma, dün seni öptüm mü, öpmedim mi? demiş. Çoban kızının aklı tepesinden uçmuş. İçinden kızmış.. kızmış.. Kendi kendine :

— Padişah oğlu demiş.. Yaptığımı yanına komam. Beklede gör, demiş. Akşam babası eve gelince :

— Baba demiş. Bir koç kes, postunu bana ver demiş. Babası bir koç kesmiş, etini yemişler, postunu da kıza almış. Sabahleyin babası davara gitmiş. Kız reyhanlarını sulamamış. Padişah oğlu boşuna geçmiş oradan .

Akşama doğru çoban kızı posta incik, boncuk ve yüzük bağlamış. Posttaki her tüpe bir şey bağlamış. Postu kaldırıncaya şangur, şungur sesler çıkarmış. Akşam ne etmiş, ne etmemişse saraya girmiş. Pa-

dişah oğlunun odasına gitmiş. Karyolanın altına girmiş, postu sırtına örtmüş beklemiş. Padişah oğlu odaya gelip yatağına girmiş. Gece yarısına doğru çoban kızı postu titreterek, şangur, şungur sesler çıkararak çıkmış :

— Uyan padişah oğlu, demiş. Ben azrailim, canını almaya geldim.

Padişah oğlu :

— Ne olur kıyma, demiş. Yalvarmış. Çoban kızı iki patlıcan çıkarmış :

— Öyleyse demiş, bu patlıcanları burnunun deliklerine sokacağım. Yalnız sen hastayım diyeceksin, Yorganını burnunun üstüne kadar çekeceksin. Bir tek gözün görünecek demiş. Padişah oğlu kabul etmiş. Kız gitmiş. Sabahleyin sarayı bir telâş almış. Padişah oğlunun hastalığına hiç bir doktor, hiç hacı hoca çare bulamamış. Bir gün çoban kızı erkek kıyafetine bürünüp saraya gelmiş. Doktorum, demiş. Padişah oğlunun yanına çıkarmışlar. Odadakileri dışarı çıkarmış. Yorganı çekmiş. Padişah oğlunun burun deliklerindeki patlıcanları çekip çıkarmış. Sonra da :

— Ya! Padişah oğlu.. Sen beni öptünse, ben de senin burnuna patlıcanları soktum ya!.. demiş. Padişah oğlu anlamış her şeyi.

— Çoban kızı, demiş.. Vaktına hazır ol seni öldürecekim. Kız gitmiş. Bir kaç gün sonra Padişahla Sultan hanım çoban kızını oğullarına istemeğe gelmişler. Çoban bir korku, bir heyecan almış. Kızına :

— Kızım, ne edek ki, demiş? Çoban kızı :

— Ver baba, demiş. Kaderimizde ne varsa göreceğiz.

Çoban kızını padişah oğluna vermişler. Hazırklar yapılmış.. Kızın elbiseleri terziye verilmiş. Padişahoğlu elbiseleri diktirmek için terziye emir verip çıkmış. Biraz sonra çoban kızı terziye gitmiş :

— Padişah oğlu diyor ki demiş. Bu elbiseler iyi değil bunları tazılara çul yapsın, yeniden biçsin... Terzi onları tazılara çul yapmış. Padişah oğlu gelip durumu öğrenince renk vermemiş amma, içinden çoban kızına iyice kin tutmuş. Çoban kızı oradan kunduracının yanına gitmiş.. Padişah oğlunun ismarladığı kunduralar için :

— Kunduracı başı demiş, padişah oğlu diyor ki, bu kunduraları çöplüğe attırsın,

daha iyilerini yapsın. Kunduracı atmış tabii.. Padişah oğlu da eyice küplere binmiş.. Çoban kızı oradan da yemeklerin yapıldığı yere gitmiş. Aşçı başını çağırmış :

— Aşçıbaşı demiş, Padişah oğlu diyor ki, bu yemekleri itlere versinler yeniden yemek yapsınlar. Aşçı başı kazanları kurdurmış. Padişah oğlu gelip vaziyeti görünce iyicene öfkelenmiş. İçinden de :

— Çoban kızı seni kendi elimle öldürüp kanını içeceğim, demiş.

Çoban kızı oradan eve gelmiş. Bir tuluğa pekmez doldurmuş. Beklemeğe başlamış. Padişahın adamları gelini almaya gelmişler. Çoban kızı tuluğu boynuna, elbiselerinin içine yerleştirmiş. Gelini alıp alay yola düzülmüş. Kızı saraya getirip odasına çıkarmışlar. Herkesler gidince çoban kızı pekmez dolu tuluğu çıkarıp kendi elbiselerini giydirmiş tuluğa.. Orda parçalardan bir baş yapmış. Peçe örtmüş başına tuluğun. Tuluğun ağzına bağladığı ipi de eline alıp bir perdenin arkasına girmiş. Padişah oğlu içeri girmiş :

— Çoban kızı demiş, elimdesin şimdi öldüreyim mi seni ?

Elini koynuna atıp bir hançer çıkarmış..

— Çoban kızı hazır mısın, demiş..

Çoban kızı tuluğun ağzındaki ipi çekince tuluğun başı evet manasında sallanmış. Padişah oğlu iyicene kızmış. Beklemiş ki, çoban kızı yalvarsın. Çünkü çoban kızını seviyormuş. Bir daha :

— Çoban kızı öldüreyim mi seni ? demiş.

Tuluğun ipini çekmiş o da.. Tuluk başını sallamış güya.. Padişah oğlu kızmış hançerini sözde kızın kalbine batırmış.. Tuluğu delmiş. Pekmezler kıpkızıl akmışlar. Çoban kızının kanı sandığı pekmezden iki avuç içmiş..

— Ah! çoban kızı demiş.. Kanın bu kadar tatlı, kimbilir kendin nasıldın. Sana nasıl kıydın, demiş.. Ağlamaya başlamış. O sırada çoban kızı perdenin arkasından çıkmış :

— Padişahoğlu canım kurban.. Ömrüm yoluna feda.. Sen nerde ben orda, demiş. Padişahoğlu sevinmiş..

Yeniden toy edilmiş, düğün edilmiş.. Onlar ermiş muradına..

Al şeftali ver şeftali, çekirdeği Alinin gözünden dışarı.

İyi plânlanan ve yürütülen
bir reklam ve tanıtma faaliyeti
bir müessese için
masraf kapısı olmaktan çıkar;
karşılığını kat kat getirir.

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1. kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basın : 12950 - 41)

Yıllık abonesi : 12,
altı aylık abonesi : 6
liradır.
Yurd dışı senelik abone :
\$ 3, 5 1

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Sahibi : İHSAN HİNÇER
Yaz İşlerini Fililen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul. Tel. : 22 49 74

TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR

Şiddetli
baş
ağrılarına
karşı

OPON KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago,
romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zaman-
lardaki sancılarında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : 2388 - 42)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

şansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

(Folklor : 43)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

EMNİYET SANDIĞI

(Basın : 11243 - 44)

USTON VASIFLI ÇAYLARIN HARMANILERE KAZIRLANMIŞTIR

T.C. TERKEL İDARESİ

(Basın : 25480 - 45)

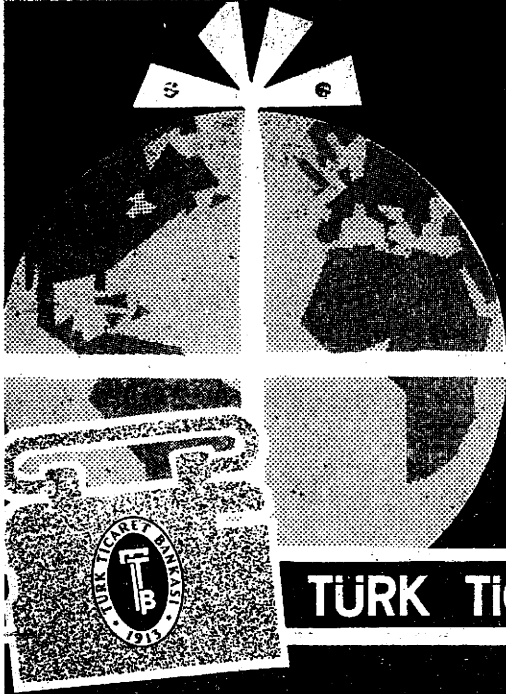
ALGO TABLET

Soğuk algınlığı hastalıklarında,
gripte ateşli enfeksiyon hastalıklarında,
siyatik, bel ağrıları, nüks
ağrılarında, romatizma ve nev-
ralji hastalıklarında ağrı dindiri-
ci olarak kullanılan bir tedavi ila-
cıdır.

Emin ve erken tesiri ile temayüz-
eden ALGO baş, diş, nezle ile tür-
lü sebeplerden doğan ağrılar, mig-
ren ve adet sancılarında umumiyet-
le kullanılır.

ALGO
LOKMAN müstahzarıdır.

(Folklor : 46)

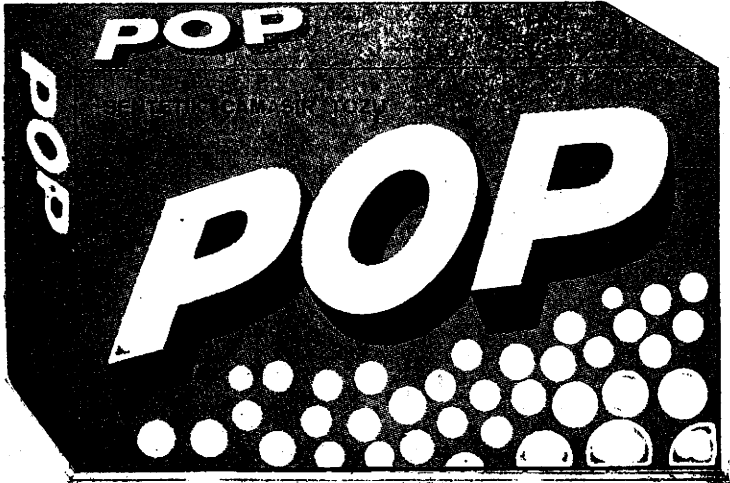

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŐLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

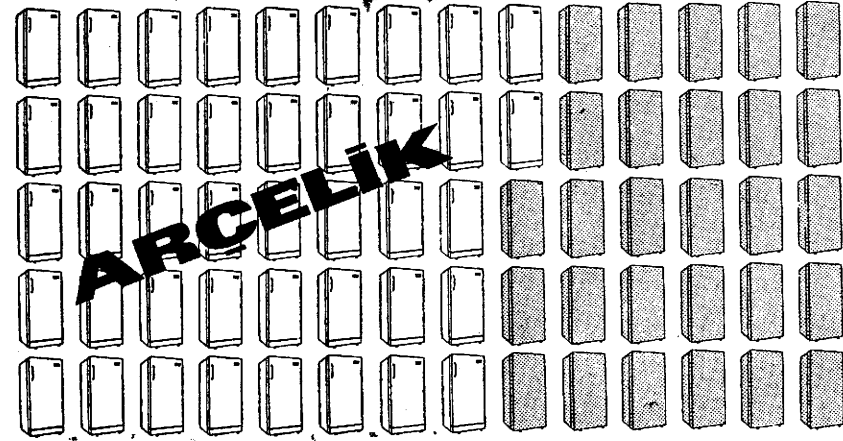
(Folklor : 47)

(Yeni Ajans : 2387 - 48)

Türk
buzdolabı
sanayiinin
rakipsiz
önderi

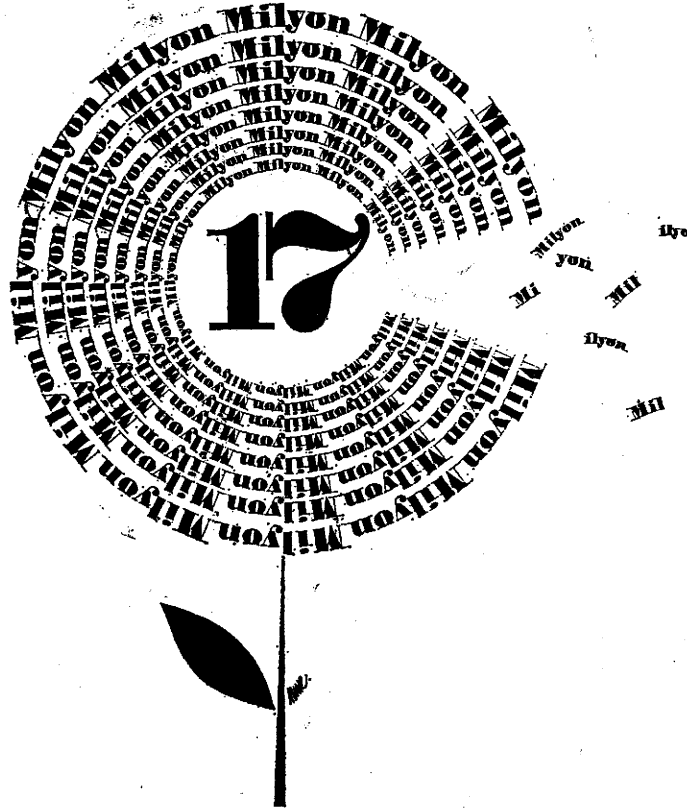
tek başına piyasada mevcut
onbeşe yakın markanın toplamından
fazla satılmaktadır

 ARÇELİK

hergün, dününden ilerde

(Yeni Ajans : 2386 - 49)

1968 YILINDA

MİLYONLARDAN BİR DEMET

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın : 10185 - 50)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

22 Temmuz 1968

Devlet Nüshası

MAYIS 1968

İÇİNDEKİLER :

Milli Folklor Enstitüsü	Yaşar Faruk İNAL
Eski Folklor Kitapları : Tom Tit Tot	Ayhan DOĞANÇ
Edebiyat Tarihi : Seyh Süleyman Hakarı	Cahit ÖZTELLİ
Kitaplar : "Türklerde Dini Resimler"	Muzaffer BATUR
Delice - Hacıoğlu Köyünde Yağmur Duası	Güllü AYDINOĞLU
Ermemek Başyayla'da Ölüm ve Cenaze Töreni	Mehbuse YILDIZ
Gecikilirse Folklor Kaynakları Aradığımızı Veremeyecek	V. ARSEVEN
Sait Faik'te Halk Edebiyatı İzleri	Muzaffer UYGUNER
Avşar Beyleri Cenk Türküsü	Salih ORHAN
Türk Folklor Kurumu'nun 30 Mart Gösterisi - II. Robert Koei Kültür Haftası - Burdur Killim ve Heybe Sergisi - İstanbul İlkokullar Arası Folklor Şenliği	Bora HİNÇER
Saz Şairleri : Atışma Birincisi Aşık Yaşar Reyhâni	Muhan BALI
Türk Çini Sanatından Örnekler Sergisi	Erdem YÜCEL
Tepegöz Hikâyelerinin Karadeniz Varyantları	Mehmet ÖZYURT
Anadolu'da Et Yemeği	Nevzat GÖZAYDIN
Bir Erzurum Efsanesi : Güllü Paşa Kız	Mehmet GÖKALP

BİZE GELEN KİTAPLAR — BAYİLERİMİZ

SAYI : 226

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALE KÜLTÜRÜ DERGİSİ